

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
Д. В. Москаленко

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н. _____ Т. В. Турбар

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н., доц. _____ О. О. Самсонова

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Москаленко Даші Василівні

- 1. Тема роботи:** «Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови»
керівник роботи Турбар Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук
затверджені наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1504-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 24.11.2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** сутність понять «комунікація», «комунікативні уміння», «комунікативна компетентність», психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів, вимоги до формування комунікативної компетентності молодших школярів у нормативних документах, можливості використання інтерактивних форм та методів навчання для формування комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі навчання української мови, методика впровадження компетентнісно орієнтованих завдань в систему початкового курсу української мови з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 2 таблиці з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Турбар Т. В.	24.10.22 р.	24.10.22 р.
Розділ 1	Турбар Т. В.	05.12.22 р.	05.12.22 р.
Розділ 2	Турбар Т. В.	23.03.23 р.	23.03.23 р.
Висновки	Турбар Т. В.	07.05.23 р.	07.05.23 р.
Додатки	Турбар Т. В.	08.09.23 р.	08.09.23 р.

7. Дата видачі завдання: 24.10.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Д. В. Москаленко
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Т. В. Турбар
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Ю. Є. Зубцова
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 64 с., 2 таблиці, 39 джерел.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити методіку формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови.

Об'єкт дослідження: процес формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження: форми та методи формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови.

Методи дослідження: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних.

Теоретичне значення: полягає у тому, що уточнено сутність ключових понять дослідження, розкрито сутність та визначено психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Практичне значення: полягає у тому, що запропоновано комплекс методів, спрямованих на формування комунікативної компетентності молодших школярів; надано методичні рекомендації з формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Матеріали роботи можуть бути корисні для вчителів початкових шкіл та студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Галузь використання: заклади освіти.

**КОМУНІКАЦІЯ, КОМУНІКАТИВНІ УМІННЯ, КОМУНІКАТИВНА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ, МОЛОДШИЙ ШКОЛЯР**

SUMMARY

Moskalenko.D.V. Formation of communicative competence of younger schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (18 items).

The purpose of the study: to theoretically substantiate and develop a methodology for the formation of communicative competence of younger schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language.

The research tasks:

- 1) reveal the essence of the concepts “communication”, “communicative skills”, “communicative competence”;
- 2) to consider the psychological and pedagogical features of the formation of communicative competence of younger schoolchildren;
- 3) to characterize the requirements for the formation of communicative competence of junior high school students in regulatory documents;
- 4) to determine the possibilities of using interactive forms and teaching methods for the formation of communicative competence of primary school students in the process of learning the Ukrainian language;
- 5) to propose a method of introducing competence-oriented tasks into the system of the initial course of the Ukrainian language with the aim of forming the communicative competence of younger schoolchildren.

The object of the research is the process of forming the communicative competence of junior high school students.

The subject of the study is the forms and methods of forming the communicative competence of younger schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language.

In part 1 “Scientific and theoretical foundations of the formation of communicative competence of junior high school students” the essence of the concepts

“communication”, “communicative skills”, “communicative competence” is considered; psychological and pedagogical features of the formation of communicative competence of younger schoolchildren and the structure and content of communicative competence of younger schoolchildren are considered; the requirements for the formation of communicative competence of junior high school students are characterized in regulatory documents.

In part 2 “Methodology of formation of communicative competence of elementary school students in Ukrainian language classes” forms and methods of formation of communicative competence of younger schoolchildren in the process of learning Ukrainian language are considered; the use of interactive forms of learning in the process of forming the communicative competence of younger schoolchildren in Ukrainian language lessons is analyzed; competence-oriented tasks in the system of the initial course of the Ukrainian language are characterized.

Keywords: communication, communicative skills, communicative competence, junior high school student.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Науково-теоретичні засади формування комунікативної компетентності молодших школярів.....	11
1.1. Сутність понять «комунікація», «комунікативні уміння», «комунікативна компетентність».....	11
1.2. Психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів.....	21
1.3. Структура та зміст комунікативної компетентності молодших школярів	29
1.4. Вимоги до формування комунікативної компетентності молодших школярів у нормативних документах.....	41
Розділ 2. Методика формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках української мови.....	48
2.1. Форми та методи формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови	48
2.2. Застосування інтерактивних форм навчання в процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови	54
2.3. Компетентнісно-орієнтовані завдання в системі початкового курсу української мови	64
Висновки.....	70
Список використаних джерел.....	72

ВСТУП

Сучасні зміни суспільних і соціокультурних умов зумовили переорієнтацію системи шкільної освіти на формування в учнів життєвих компетентностей, які дозволять їм успішно навчатися, орієнтуватися в сучасному соціумі, інформаційному просторі, на ринку праці, виконувати соціально важливі завдання, реагувати на потреби і виклики часу. З огляду на зазначене, актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу, що передбачає забезпечення спрямованості освітнього процесу на формування в учнів ключових і предметних компетентностей.

На запровадження компетентнісного підходу націлює Концепція Нової української школи, в якій зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [8, с. 10].

Пріоритетом сучасної мовної освіти, що гарантує її високу якість, стає навчання, орієнтоване на формування у школярів комунікативних умінь: уміння спілкуватися, слухати і чути партнера, співпрацювати, вільно, чітко і зрозуміло висловлювати свою точку зору, відстоювати власну позицію, аргументовано переконувати інших, бути толерантним до різних думок.

Сучасні вимоги до шкільної мовної освіти зумовлюють відхід від традиційного вивчення мови, яке обмежується засвоєнням теоретичних знань та правил правопису, і спрямування шкільного мовного курсу на формування комунікативної компетентності учнів.

Особливої актуальності набуває формування комунікативної компетентності учнів початкової школи. Адже молодший шкільний вік надзвичайно сприятливий для оволодіння комунікативними вміннями і навичками, оскільки в дітей цього вікового періоду легко формуються мовленнєвий слух та артикуляція, вони залюбки засвоюють нові слова і сталі вислови, оволодівають лінгвістичними конструкціями, виявляють інтерес і

чутливість до мовних явищ, прагнуть до спілкування і швидко набувають мовленнєвого досвіду.

Реалізація компетентнісного підходу в процесі навчання молодших школярів української мови передбачає уточнення змісту і результатів навчання, добір ефективних методів, прийомів, форм організації навчальної взаємодії, оновлення дидактико-методичного супроводу освітнього процесу, запровадження нових підходів до перевірки та оцінювання навчальних досягнень учнів.

Актуальність окресленої проблеми, її важливість для теорії і недостатній рівень розробленості щодо освітньої практики зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити методiku формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови.

Ураховуючи поставлену мету, визначаємо такі завдання дослідження:

1. Розкрити сутність понять «комунікація», «комунікативні уміння», «комунікативна компетентність».
2. Розглянути психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів.
3. Охарактеризувати вимоги до формування комунікативної компетентності молодших школярів у нормативних документах.
4. Визначити можливості використання інтерактивних форм та методів навчання для формування комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі навчання української мови.
5. Запропонувати методiku впровадження компетентнісно орієнтованих завдання в систему початкового курсу української мови з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – форми та методи формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови.

Для досягнення мети та завдань дослідження використано такі методи: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що уточнено сутність ключових понять дослідження, розкрито сутність та визначено психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Практичне значущість дослідження полягає у тому, що запропоновано комплекс методів, спрямованих на формування комунікативної компетентності молодших школярів; надано методичні рекомендації з формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Матеріали роботи можуть бути корисні для вчителів початкових шкіл та студентів педагогічних закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Сутність понять «комунікація», «комунікативні уміння», «комунікативна компетентність»

Життя людського суспільства неможливо уявити без комунікативної діяльності. Спілкування є важливою потребою у житті кожної людини, а соціум, в свою чергу, немає змоги повноцінно розвиватися. Незважаючи на вік, освіту, національність чи соціальний статус кожна людина безперервно шукає, зберігає і передає інформацію, отже активно займається комунікативною діяльністю. Комунікація потрібна людям для отримання певних знань, умінь, досвіду, способів діяльності та являє собою важливий фактор розвитку особистості.

Використовуючи комунікацію, людина інформує про себе та взамін отримує унікальні відомості, опираючись на які, вона планує майбутню діяльність. Рівень ефективності діяльності залежить від якості обміну інформацією, а якість залежить від рівня досвіду спілкування. Якомога раніше людина отримує досвід, тим більш багатий вибір комунікативних засобів у людини та успішніша реалізація взаємодії учасників спілкування.

Особиста реалізація людини в соціумі напряду залежить від рівня сформованості її комунікативної культури, формуванням якої активно займаються в період молодшого шкільного віку. Недостатній рівень формування комунікативних умінь у молодших школярів заважає повноцінному внутрішньому розвитку та робить неможливим повноцінне навчання, реалізацію себе серед однолітків та в цілому в соціумі.

Цілеспрямовано впливаючи на формування в учнів комунікативних умінь, кожен вчитель має знати сутність таких понять, як «комунікація», «комунікативні уміння», «комунікативна компетентність», що є пов'язаними

між собою.

Комунікація походить від латинського communication – єдність, передача, з'єднання, повідомлення. Цей термін пов'язаний з дієсловом communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, що є похідним від communis – спільний.

Психологічний словник визначає поняття «комунікація» як фундаментальну ознаку людської культури, яка полягає в інтенсивному взаємospілкуванні людей на основі обміну різного виду інформацією [14, с. 79-80].

Комунікація в тій чи іншій формі супроводжує кожний акт життєдіяльності суспільної людини. Вона здійснюється на основі певних знакових систем (насамперед природної мови), вироблених тією чи іншою людською спільнотою і зафіксованих в індивідуальній та колективній пам'яті. Прикметною рисою комунікативних процесів є їх безперестанне кількісне та якісне зростання в часі, зумовлене загальним прогресом людства, постійне розширення їхнього географічного та ідеологічного простору, підсилене стрімким розвитком технічних засобів збереження та перетворення інформації. Сучасна психологія досліджує комунікацію в контексті пов'язаних з нею явищ людської психіки (відчуття, сприймання, розуміння і т. п.) у зв'язку з комунікативною активністю людини. Значне місце в цих дослідженнях посідає психолінгвістика, що розглядає закономірності мовного висловлювання [14].

У науковій літературі відсутня єдина точка зору щодо визначення поняття «комунікація». Окремі вчені (А. Леонт'єв, І. Зимня) вважають комунікацію і спілкування словами-синонімами. Г. Андреева розглядає комунікацію як компонент спілкування, який передбачає обмін інформацією між учасниками спільної діяльності. С. Рубінштейн вважає комунікацію складним багатоплановим процесом, що передбачає встановлення і розвиток контактів між людьми. Цей процес, на думку вченого, зумовлений потребою спільної діяльності й охоплює обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання і розуміння іншої людини [12].

Французький учений А. Перре-Клермон характеризує комунікацію як

зв'язок індивідуальних дій стосовно колективного продукту і подальша реалізація цього зв'язку у структурі нової спільної дії. Процес комунікації, на його думку, охоплює такі етапи: 1) планування; 2) встановлення контакту; 3) обмін інформацією; 4) рефлексія [12].

Дослідники В. Житніков, І. Горелов Л. Шкатова визначають комунікацію як акт спілкування або комунікативний акт. На думку цих учених, комунікація охоплює такі компоненти: 1) комуніканти – учасники спілкування (не менше двох осіб); 2) дія – безпосереднє спілкування (говоріння, жестикулювання, міміка тощо); 3) зміст повідомлення (характеризується певним смислом і формою); 4) канал зв'язку (органи мовлення, слуху, зору, візуально-вербальні); 5) мотиви комунікантів (цілі, наміри, спонукання) [12].

Інші дослідники (М. Дем'яненко, К. Лазаренко) виділяють у мовленнєвій комунікації п'ять основних компонентів: 1) ситуація спілкування; 2) відправник інформації; 3) отримувач інформації; 4) умови передачі інформації; 5) безпосередній процес передавання інформації [12].

Підводячи підсумки поглядів дослідників сучасності на сутність і структуру мовленнєвої комунікації, можемо зробити висновок, що комунікація – це процес під час якого відбувається обмін інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями) між двома особами або більше, а також це спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів, з ціллю одержання або передання інформації, взаємодія учасників спілкування, пізнання чи сприймання свого співбесідника.

Важливою умовою здійснення мовленнєвої комунікації є притаманність певних компонентів: відправника і отримувача повідомлення, їх мовленнєва діяльність самого повідомлення.

Під час мовленнєвої комунікації важливу роль відіграє сама ситуація спілкування. Під час навчання така ситуація створюється педагогом. Предметом мовленнєвої комунікації є думки, які проговорюються враховуючи конкретні мотиви в межах певної теми. Можливий як внутрішній стимул до комунікації, так і зовнішній. Динамічність комунікації напряму залежить від активності тих,

хто зацікавлений в спілкування, подібності інтересів, відношенні комунікантів одне до одного та до ситуації.

Здатність людини до комунікації визначається в психолого-педагогічних дослідженнях як комунікативність. Комунікативність учені розглядають як мотивованість будьякої дії особистості, здійснення її з власної ініціативи, а не під впливом зовнішнього стимулювання [12].

Комунікативність передбачає володіння певними комунікативними вміннями. Комунікативні вміння – це здатність встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми, використовуючи власні здібності, необхідні для ефективної комунікативної дії в ситуаціях міжособистісного спілкування.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави виділити три групи комунікативних умінь.

I група – комунікаційні (мовленнєві). До них належать вміння:

- чітко і зрозуміло висловлювати свої думки;
- переконувати;
- аргументувати;
- доводити;
- робити висновки;
- аналізувати висловлення.

II група умінь – перцептивні (уміння сприймати). Ця група охоплює вміння:

- слухати і чути (правильно інтерпретувати вербальну і невербальну (жести, міміку) інформацію, розуміти підтекстову інформацію тощо);
- зрозуміти настрій і почуття іншої людини (здатність до емпатії, дотримання такту, співчуття);
- здійснювати рефлексію.

III група умінь – інтерактивні (уміння взаємодіяти в процесі спілкування).

До цієї групи належать вміння:

- вести бесіду, перемовини, обговорення;
- ввічливо висловлювати свої думки;

- ставити запитання;
- захопити собою;
- сформулювати вимогу;
- спілкуватися в конфліктних ситуаціях;
- керувати власними емоціями, своєю поведінкою.

Хороший рівень володіння комунікативними вміннями дає змогу ефективно комунікувати з іншими людьми під час різних видів діяльності. Комунікативні вміння слід починати формувати вже у молодшому шкільному віці, адже комунікативна діяльність саме в цьому віці є провідною діяльністю. Абсолютна відсутність або незначна увага до формування комунікативних умінь в період початкової школи матиме негативні наслідки: неповність розкриття внутрішнього потенціалу, особистісна реалізація дитини, спілкування з однолітками чи в соціумі. Тож формування комунікативних умінь молодших школярів – максимально актуальна проблема. Рівень і якість сформованості комунікативних умінь впливає не лише на успіхи у навчання, а й на процес загального розвитку і соціалізації дитини.

Активна робота комунікативної діяльності молодших школярів несе в собі мотивування дітей до енергійного і спрямованого спілкування. А спілкування є надважливою складовою будь-якого уроку. Тож рівень сформованості комунікативних умінь молодших школярів напряду впливає на якість навчального та виховного процесів.

Уміння, як відомо, формуються в процесі діяльності. Комунікативні вміння формуються і розвиваються в процесі спілкування.

Н. Полуектова виділяє чотири етапи формування в молодших школярів комунікативних умінь:

- 1) мотиваційний – передбачає розкриття учням значення комунікативного вміння для досягнення мети спілкування;
- 2) ознайомлювальний – ознайомлення школярів зі змістом комунікативного вміння;
- 3) оволодіння умінням – створення в процесі навчання ситуації суб'єкт-

суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу з метою опанування комунікативним умінням;

4) удосконалення уміння – самостійне використання молодшими школярами комунікативних умінь під час спілкування, виконання творчої роботи [12].

Сформувані комунікативні уміння – значить навчити молодшого школяра вміло ставити запитання та давати конкретні і чіткі відповіді на ці запитання, простіше кажучи вести діалог, вміти уважно слухати та активно спілкуватися з приводу змісту прочитаного чи почутого, надавати коментарі до висловів співрозмовника, при цьому оцінюючи їх, вміло аргументувати свої висловлювання, виказувати співрозмовнику свою емпатію.

Володіння зазначеними уміннями та здатність встановлювати і підтримувати контакт з іншими людьми дослідники Ю. Жуков, Л. Петровський, П. Растянников та ін. визначають як комунікативну компетентність [12].

Перш ніж виявити сутність комунікативної компетентності молодшого школяра, пропонуємо дати визначення поняттям компетенція, компетентність, комунікативна компетентність.

А. Хуторський поняття компетенція трактує як «сукупність знань, умінь і навичок, досвіду, які є характерними і необхідними для ефективної продуктивної діяльності у певній галузі» [12]. Компетентність, на думку вченого, є результатом опанування учнем відповідної компетенції, що охоплює його особистісне ставлення до предмета діяльності. Тому компетентність у певній освітній галузі – це поєднання відповідних знань, умінь і навичок, здібностей, досвіду, що дозволяє ефективно визначати і вирішувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Тож термін компетенція, у сфері освіти, слід характеризувати як одну з вимог до рівня засвоєння певної сукупності знань учнями, різних способів діяльності, досвіду, якості особистості, що панує в соціумі, а термін компетентність – як вже сформовані особистісні якості дитини та її досвід.

О. Аліфанова визначає компетенцію як набір знань, умінь, навичок, а

компетентність – як здатність володіти ними [12].

Вітчизняні вчені по-різному тлумачать поняття компетентності.

Під компетентністю О. Савченко розуміє інтегровану здатність особистості, набуту в процесі навчання, що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці [16, с. 137].

І. Родигіна вважає, що компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві вміння, необхідні людині будь-якої професії [15].

Так як одного визначення термінів «компетенція» та «компетентність» не існує, будемо спиратися на визначення компетенції суспільними нормами та вимогами, що охоплює знання, уміння, навички, способи діяльності та досвід. А компетентність будемо розуміти, як можливість використовувати отримані знання, вміння, способи діяльності та досвід в конкретних життєвих ситуаціях, головною ціллю яких, є розв'язання життєво-важливих завдань або проблем.

Наша робота спрямована на формування комунікативної компетентності молодших школярів. Тож нам необхідно схарактеризувати сутність поняття комунікативна компетентність.

На сьогоднішній день існує безліч визначень комунікативної компетентності. Дехто з вчених визначає її як можливість правильно розумітися в міжособистісному спілкуванні та вільно приймати в ньому участь. Така здатність формується за умови наявності лінгвістичних знань, а ще врахування звичай і традицій суспільства. Комунікативна компетентність набувається під час соціалізації дитини в середовищі в якому всі говорять рідною мовою.

Ю. Жуков розглядає комунікативну компетентність як здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, взаєморозуміння між його учасниками [12].

На думку І. Гудзик, комунікативна компетенція/компетентність виявляється у здатності успішно користуватися мовою (усіма видами

мовленнєвої діяльності) для пізнання, комунікації. Формуючи комунікативну компетенцію/компетентність, шкільне навчання мови має розвивати уміння розуміти не тільки зміст, але й основну думку усних і письмових текстів; навчати створенню повноцінних у комунікативному відношенні висловлень, які виражають і знання того, хто говорить (пише) про предмет мовлення, і його думки, почуття, наміри та свідчать про уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлення [5, с. 47].

До змісту комунікативної компетенції А. Хуторський відносить:

- уміння представити себе усно і письмово, написати анкету, заяву, резюме, лист, привітання тощо;
- уміння представити свій клас, школу, країну в ситуаціях міжкультурного спілкування, в режимі діалогу культур, використовувати з цією метою знання іноземної мови;
- володіння способами взаємодії з оточуючими і віддаленими людьми і подіями; уміння виступити з усним повідомленням, задати запитання, коректно вести навчальний діалог;
- володіння різними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), мовною компетенцією;
- володіння способами співпраці в групах, прийомами дій у ситуаціях спілкування; уміння шукати і знаходити компроміси;
- володіння позитивними навичками спілкування в полікультурному, поліетнічному і багатоконфесійному суспільстві, які базуються на знанні історичних коренів і традицій різних національних спільнот і соціальних груп [4].

Ю. Вторнікова виокремлює такі складники комунікативної компетентності:

- орієнтування в різноманітних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях та життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних

відносин, умов соціального середовища;

- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і вміння встановлювати контакти з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [4, с. 88-94].

Процес формування комунікативної компетентності передбачає:

- засвоєння знань про способи взаємодії з оточуючими;
- оволодіння уміннями і навичками використовувати засоби мови в усному мовленні;
- розвиток діалогічного і монологічного мовленням;
- оволодіння культурою усного і писемного мовлення;
- засвоєння норм мовленнєвого етикету в ситуаціях навчального і побутового спілкування;
- опанування навичок роботи в групі, колективі;
- розвиток здібностей навчальної співпраці;
- оволодіння різними соціальними ролями;
- формування уміння критично оцінювати думки і дії інших людей.

Тож, комунікативна компетентність має на меті не тільки набуття потрібної кількості мовних і мовленнєвих знань, а ще й сформованості умінь використання мови на практиці та під час мовленнєвої діяльності. Також комунікативна компетентність вказує на рівень вміння людини під час спілкування з оточуючими та ґрунтується на знаннях про себе і інших, вмінні обирати стратегію спілкування та використовувати потрібні уміння.

Компетентнісний підхід у процесі навчання має на меті формування умінь та здібностей, що зможуть забезпечити їм реалізацію себе у суспільстві. Враховуючи це, комунікативна компетентність, являє собою характеристику особистості, її можливість, що проявляється в поведінці, діяльності, гарантує

вирішення практичних життєвих комунікативних ситуацій.

Спираючись на аналіз наукових джерел, що присвячені формуванню комунікативної компетентності, можемо узагальнити: комунікативна компетентність – це особистісна характеристика, що несе в собі сутність знань, умінь, досвіду і особистісних якостей, які дають змогу реалізувати свою ціль спілкування та досягти розуміння між учасниками.

В комунікативній компетентності можна виділити теоретичний, практичний і особистісний складники. Теоретичний передбачає наявність знань про міжособистісну взаємодію, уміння знайти необхідну інформацію, її джерело, переконливо аргументувати свою позицію, правильно (стилістично і граматично) оформити висловлення, викладати інформацію зрозуміло, чітко, доступно і виразно. До практичного складника відносимо поєднання умінь сприймати себе, партнера по спілкуванню і самого процесу спілкування (уміння розуміти настрій співрозмовника, слухати його, використовувати власний досвід у спілкуванні). Особистісний складник охоплює комплекс комунікативних властивостей і якостей особистості (розпізнавання внутрішнього стану інших людей - емпатія, оцінка альтернативних ліній власної поведінки і вибір дій, на які очікує співрозмовник, товариськість, толерантність, здатність до рефлексії).

На кожному віковому етапі компетентність має орієнтовні показники розвитку особистості. У початковій школі закладаються основи формування комунікативної компетентності, яка виражається не лише в здатності сприймати і передавати інформацію, а й взаємодіяти, сприймати та пізнавати людьми одне одного.

Підсумовуючи погляди різних дослідників щодо визначення комунікативної компетентності молодшого школяра, ми отримали такий висновок: комунікативна компетентність молодшого школяра – це інтегроване особистісне утворення, що має в собі і теоретичну, і практичну частину можливості учня до здійснення комунікації, дає змогу якісно виконувати її та творчо самореалізовуватися в ній.

Комунікативна компетентність молодшого школяра характеризується в

можливості спілкуватися з людьми різного віку та статусу, максимально точно розуміти, усвідомлювати та відтворювати інформацію, що була сприйнята на слух або прочитана, грамотно і послідовно висловити свою точку зору в письмовій формі або в усній, вільно володіти мовою в будь-яких ситуаціях.

Молодший шкільний вік є хорошим періодом для заохочення учнів до комунікативної діяльності. Саме цей період є сприятливим для створення комунікативної активності, бо головною мовленнєвою діяльністю молодших школярів є усне мовлення.

Саме в період молодшого шкільного віку ефективно формуються початкові уміння мовленнєвої культури, що несе в собі знання норм літературної мови, вміння будувати висловлювання, спираючись на мету спілкування, дотримання основних правил спілкування, надання оцінки відповіді опонента по її завершенню, дотримання правил співпраці в парах або групі.

Формування комунікативної компетентності повинно регулюватися з дидактичною системою, яка відповідає за особистісний розвиток, активну життєву позицію під час всіх етапів навчання. Адже формування світогляду, розвиток пізнавальної активності і самостійності, значно залежать від рівня володіння рідною мовою школярами, мовленнєвими вміннями та навичками.

1.2 Психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів

Сьогоднішнє нове суспільство вимагає від освіти нового, передусім формування особистості, яка спроможна схвалювати неординарні рішення та ефективно вибудовувати взаємини в сучасній швидкоплинній реальності. Самостійність, активність, творчість, вміння адаптуватися під час швидких змін – це риси особистості, що є надважливі на сьогоднішньому історичному етапі, а їх формування вимагає створення нових підходів до процесу навчання.

Педагогічний аспект дає змогу аналізувати, порівнювати, узагальнювати,

абстрагувати, з урахуванням всіх психологічних і фізіологічних особливостей уваги, пам'яті, мислення, а також розвитку психологічних процесів сприйняття інформації.

Велику увагу проблемі мови й мислення, комунікативної діяльності, поетапного формування комунікативних дій, психології оволодіння мовленням приділяли і вчені. Враховуючи психологічні засади формування комунікативної компетентності молодших школярів, ми брали за основу концептуальні ідеї стосовно зв'язку навчання і психологічного розвитку учня.

Молодший шкільний вік характеризується прагненням учнів отримати знання, опанувати різноманітні вміння, компетентності. Необхідно, щоб кожна дитина відчула свою цінність і неповторність. Про це свідчить положення В. Сухомлинського, що учні молодшого шкільного віку «допитливо вдивляються в світ, прагнучи узагальнити численні факти, речі, явища, відчувають, переживають своє прилучення до людської мудрості, до нескоримого пориву все знати» [59, с. 103]. При цьому, важливе місце належить мовленнєвій комунікації, що є неодмінною умовою розвитку дитини, одним із найважливіших чинників його соціально-комунікативного розвитку й формування комунікативної компетентності.

Тісно пов'язане поняття «спілкування» із терміном «комунікація». Комунікація – це не спілкування в усьому його комплексі та багатогранності, а лише складова спілкування. Природно, що ця складова також має соціальну природу [12].

Психологи розглядають мовленнєву діяльність як діяльність спілкування, а для успішного спілкування людина має «правильно і швидко орієнтуватися в умовах міжособистісної взаємодії, правильно спланувати своє мовлення, вибрати зміст спілкування, знайти адекватні мовні засоби для передачі думки і забезпечити зворотній зв'язок» [12].

Спираючись на аналіз психологічної літератури, зазначимо, що мовленнєва діяльність розглядається як система мовленнєвих дій, яке створює спілкування – співдія мовців з метою передачі один одному нової інформації, яка

відбувається під час слухання, говоріння, читання чи письма. Всі ці види мовленнєвої діяльності являють собою основу спілкування як психологічної діяльності для створення, передання і сприйняття тексту під час конкретної комунікативної діяльності, розвитку її необхідних для формування вмій учнями відтворювати або створювати нові тексти.

У процесі спілкування мовець має чітко усвідомлювати завдання, що передбачає не тільки мету, а й умови, в яких ця мета має бути здійснена. За Т. Ладигенською, сукупність умов, що визначають мовлення, становлять ситуацію спілкування [9, с. 89]. Мовленнєва ситуація є важливим компонентом у процесі спілкування, оскільки не тільки стимулює висловлювання, а й планує його форму, стиль, тип і жанр, створює певні умови для спілкування.

Мета, що породжує мовлення, може бути різною, але в учнів початкових класів переважає комунікативна (пізнавально-комунікативна, інформативна, прагматична, встановлення контакту), некомунікативна (інтелектуальне самовираження, емоційне самовираження, емоційно-оцінне самовираження) [12].

Мотив – це не лише спонукка (від дієслова спонукати – тобто змушувати, схилити, заохочувати до якоїсь дії, певного вчинку) до діяльності, а й суб'єктивна підстава для дії: внутрішні сили (бажання, прагнення, поривання тощо), які прагнуть підштовхнути особистість до творчої діяльності.

Мотив включається в поведінку одного з учасників спілкування. Є його спонукальною основою. У ході діалогу ставляться уточнювальні запитання, подаються репліки. Це полегшує тому, хто говорить, можливість висловити свою думку, уточнити її. Характерним для діалогічного мовлення є те, що воно здебільшого протікає в умовах конкретної ситуації і супроводжується невербальними засобами спілкування – жестами, мімікою, пантомімікою тощо. Діалогічне мовлення ситуативне, неповне, скорочене, фрагментарне, та все ж не перестає бути зрозумілим, оскільки кожне висловлювання зумовлене попереднім.

На думку А. Маркової [10], інтегративним показником мотивації є інтерес

як специфічна пізнавальна спрямованість особистості, результат її мотиваційних змін, яким можна керувати через перебудову мотиваційної сфери, становлення окремих її компонентів – сенсів, потреб, мотивів, цілей, емоцій. Наголошується, що інтереси виникають на підставі потреб, однак не є ними. Проте інтереси, що поглибилися і затвердилися, можуть стати потребами.

Засобом існування, формування і вираження думки є система мови, її фонетичні, лексичні та граматичні засоби. Залежно від форм спілкування може бути три способи формування та формулювання думки: а) внутрішній (учень включається у рецепцію або думання); б) зовнішній усний (учень включається у говоріння); в) зовнішній письмовий (людина включається у спілкування з відсутнім адресатом у письмовій формі).

Продуктом спілкування є текст (усний або письмовий), розуміння прослуханого або прочитаного тексту.

Результат мовленнєвої діяльності може виражатися у реакції-відповіді (наприклад, почувши якусь новину, прочитавши твір, людина радіє, сумує).

На етапі планування мовленнєвої діяльності комунікативні цілі пов'язуються з конкретними діями, і під час здійснення цих дій, щоб реалізувати сформований комунікативний намір, мовець повинен враховувати умови виконання комунікативних дій. виходити. Щоб здійснити мовленнєвий акт, мовець повинен розуміти, які дії можна розумно використати для виконання діяльності, і мати здатність самостійно ідентифікувати кілька дій, що становлять певну комунікативну дію. Під час формування мовлення (тексту) запланований зміст зовнішньо оформляється (в усній чи письмовій формі) лексично та граматично.

В освітньому процесі під час формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом важливо враховувати особливості уваги, пам'яті, мислення, сприйняття й розуміння тексту, особливості характеру, темпераменту, інтелектуального потенціалу учнів і т. ін.

Вагоме значення під час формування комунікативної компетентності у процесі роботи з текстом має увага, яка, за висловленням К. Ушинського, –

«єдині двері, через які враження зовнішнього світу проникають у свідомість людини» [12]. Постійна, зосереджена увага дає змогу молодшим школярам ефективно сприймати інформацію, самостійно створювати текст і успішно спілкуватися. Уміння швидко переключати увагу і зосереджуватися в різних ситуаціях спілкування також сприяє розвитку вмінь і навичок толерантного спілкування і взаєморозуміння.

У словнику-довіднику «Українська психологічна термінологія» поняття уваги трактується як «спрямованість психічної діяльності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для людини певне значення при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше, глибше, ніж інші» [12]. Психологи розрізняють такі види уваги: мимовільна, довільна, післядовільна. Довільна увага зумовлена постановкою свідомої мети; мимовільна представлена орієнтовним рефлексом, що виникає при дії несподіваних і нових подразників; якщо в цілеспрямованій мовленнєвій діяльності для учня стають цікавими й значущими зміст і сам процес, а не тільки результат, як при довільному зосередженні, то є підстава говорити про післядовільну увагу. Ефективність уваги може бути визначена рівнем уваги (інтенсивність, концентрація), об'ємом (широта, розподіл уваги), швидкістю перемикавання і стійкістю [12].

Крім уваги, важливу роль у формуванні комунікативних навичок відіграє пам'ять. Пам'ять – це когнітивний процес, який включає запам'ятовування, зберігання та відновлення інформації. Характеризуючи особливості пам'яті у школярів 6-10 років, слід підкреслити, що пам'ять розвивається непослідовно і непропорційно в бік вищих форм, так що діти можуть використовувати різні види пам'яті одночасно. Учні початкової школи можуть запам'ятовувати несвідомо швидше, ніж випадково.

У процесі навчання ефективно розвивається автономна пам'ять, яка за ступенем розпізнавання вивченого змісту та легкістю запам'ятовування легше запам'ятати свідомо, ніж механічна пам'ять, особливо безглузду інформацію. Водночас учнів приваблюють складні для розуміння слова. Незрозуміле,

ймовірно, виділяється на тлі зрозумілого, привертаючи до себе увагу.

Психологи вважають, що кожна людина сприймає інформацію не очима чи вухами, а мозком, адже саме він обробляє інформацію, і від його реакції в основному залежить ефективність спілкування. Мислення і мовлення утворюють тісний функціональний зв'язок: мовлення є засобом мислення всіх видів, воно втілює і виражає мислення - насамперед словниковий запас. Крім того, словесні одиниці пов'язані з одиницями логічного мислення: слово – поняття, речення – судження. Без слів думки неможливо оформити, зафіксувати, зберегти.

Щоб формувати способи розвитку думки в мовленні учнів початкових класів, зазначає В. Андрієвська, необхідно: 1) створювати в них активну настанову на адекватну передачу думки в мовленні; 2) добирати завдання, у виконанні яких поєднувалося б розв'язання мислительних і комунікативних завдань; 3) допомагати учням усвідомлювати типові порушення в мовленні; 4) сприяти усвідомленню і аналізу власних прийомів уточнення думки в мовленні; 5) виробляти в учнів спеціальні форми самоконтролю власного мовлення.

Мовлення тісно пов'язане з мисленням, воно розвивається на основі мислення, тому що з його допомогою можна формулювати і реалізовувати думки, крім того, розвиток мовлення сприяє формуванню, вдосконаленню і вдосконаленню думок. З одного боку, мислення ширше мовлення, оскільки воно базується не лише на мовленні. Крім логічного мислення психологи розрізняють понятійне (вербальне), метафоричне та конкретно-дійове. Загалом усі названі типи мислення об'єднані в одну групу, тобто до логічних процесів мислення входять, наприклад, образні елементи. З іншого боку, різноманітність і варіативність мовних форм, синонімів лексики і граматики призводять до того, що одна і та ж ідея і той самий зміст виражаються в різних мовних структурах. У цьому сенсі мова ширше думки і тому позитивно впливає на розвиток розумової діяльності.

У сучасному надзвичайно складному та динамічному світі важливе не накопичення знань, які з часом забуваються і за потреби можуть бути швидко відновлені через інформаційні комп'ютерні системи, а вміння мислити,

аналізувати, помічати суть, висловлювати свої думки. послідовно, точно описувати явища, цікаво розповідати про події, робити правильні висновки.

Щоб досягнути хорошого результату стосовно процесу формування комунікативної компетентності у дітей молодшого шкільного віку, маємо взяти до уваги індивідуальні особливості характерів молодших школярів. В сучасних психолого-педагогічних дослідженнях виділяють чотири типи характеру дитини. Це діти-глядачі, діти-слухачі, діти-оратори, діти-діячі. Вони такими приходять до школи.

Дитина-глядач засвоює інформацію за допомогою зору. Ця дитина із задоволенням розглядає книжки, малюнки; вона тримає в увазі найменші деталі. Водночас швидко втомлюється від одноманітності, їй потрібні нові візуальні враження. Дитина-глядач часто «не чує» звернених до неї запитань, якщо вони не підкріплені візуальними враженнями. В діалозі така дитина йде швидше на контакт і вільніше почувається на уроці під час відповіді на запитання. Її здатність запам'ятовувати деталі учителеві варто підтримувати під час переказу учнем подій.

Дитина-слухач сприймає те, що почула, без інших допоміжних засобів. Слухач полюбляє слухати казки, має значний словниковий запас і добру пам'ять на імена та факти. Він, як губка, «всмоктує» нову інформацію і мовчить, а потім дивує цікавим міркуванням. Ставлячи запитання, ця дитина завжди вислуховує відповідь до кінця. Дитина-слухач завжди із задоволенням розмовляє з учителем і слухає його, ставить запитання і чекає пояснень про все, що відбувається навколо.

Дитина-оратор шукає собі співрозмовника. Інколи здається, що вона взагалі ані на секунду не замовкає. У цієї дитини з будь-якого приводу є своя точка зору, яку вона обов'язково повідомить і цим приверне до себе увагу не тільки дорослих, а й однолітків.

Дитина-діяч весь час зайнята якоюсь важливою справою. Діячам потрібно регулярно давати «відповідальні» індивідуальні доручення, залучати їх до розмови про культуру мовлення, до участі у створенні діалогів на різні теми [12].

Сприйняття тексту набагато складніший процес, ніж сприйняття комунікативного акту: із тлумачення окремих комунікативних актів модулюється зміст усього тексту. Сприйняття тексту включає в себе рецепцію елементів мови, які чує чи бачить людина, встановлення взаємозв'язку їх і формування уявлення про їх значення [9, с. 103].

Під час сприйняття мовлення співбесідник створює між словами смислові відношення, які характеризують зміст. Початковий рівень сприйняття являє собою лише розуміння основної інформації висловлення – про що говориться. Наступний рівень несе в собі розуміння смислу та змісту сказаного – що конкретно сказали. А вищий рівень – дає змогу уявити те, за допомогою чого ця думка мала змогу бути висловленою.

Розуміння повідомлення – це точне сприйняття учнем того, про що висловився співрозмовник. Під час спілкування трапляються явища, що ускладнюють порозуміння між мовцями. У психолінгвістиці вони отримали назву комунікативні бар'єри – перешкоди, що виникають на шляху отримання інформації. Причинами комунікативних бар'єрів є змістові й формальні характеристики повідомлення (логічні, фонетичні, стилістичні, семантичні) [4]. За умови появи означених бар'єрів учневі необхідно їх подолати, тобто здійснити етап корекції комунікативних дій.

Психологічні явища, що були вказані являють важливі складові формування комунікативної компетентності молодших школярів під час роботи з текстом.

Аналізуючи все, що вказано вище, можемо зробити висновок, що відомі дані психологічної науки щодо особливостей психічних змін, які відбуваються у дітей у віці 6 – 10 років в процесі засвоєння ними нових знань, вироблення в них практичних навичок оволодіння різноманітністю видів мовленнєвої діяльності, слугують допомогти педагогам виявити складні моменти в тяжкій для учня розумовій діяльності. Вчитель має завжди пам'ятати й те, що діти початкової школи суттєво відрізняються одне від одного і рівнем мовленнєвого розвитку, і особливостями формування в них різних психічних процесів.

Отже, психолого-педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності молодших школярів складаються в підборі таких методів і прийомів, які б цілком враховували особливості розвитку дитячої психіки, сприяли всебічному розвитку учнів, формувало в них мовленнєву компетентність у відповідності матеріалів та прийомів розумової діяльності: аналізу та синтезу, класифікації, узагальнення, вміння робити висновки.

1.3. Структура та зміст комунікативної компетентності молодших школярів

Зміни в сучасному суспільстві та соціокультурних умовах поставили перед системою шкільної освіти завдання переорієнтації формування життєвих здібностей учнів, які дозволять їм успішно навчатися, орієнтуватися в сучасному середовищі та інформаційному просторі, виконувати соціальні завдання, реагувати на потреби і потреби часу, виклик.

Для якісної характеристики компетентнісного підходу, нами було проаналізовано широкий спектр досліджень даного питання. Зокрема, було з'ясовано, що в сфері освіти питання компетентностей активно розглядалося в країнах Європи та США іще з початку 80-х років минулого століття. Так, на початку 2000-х український науковець А. Кондакова наводить визначення, яке достатньо широко використовується в освіті на міжнародному рівні. За даним визначенням компетентнісний підхід розглядається як спроба дати відповідь на запитання, чому і як навчати, але реалізується через ключові компетентності, загальні предметні вміння, прикладні предметні вміння та життєві навички [12].

Зокрема, О. Савченко вважає, що компетентнісна освіта є особистісно-діяльнісною, в якій зміщується акцент на здатність особи до практичних дій в певному контексті. Звичайний результат навчання «знаю що...» змінюється у напрямі «знаю як...». Базовими поняттями компетентнісної освіти є: компетентнісний підхід; компетентність і компетенція; ключові та предметні

компетентності [12].

Н. Бібік аналізує компетентнісний підхід в освітньому процесі як переорієнтацію «з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі» і розглядає цей результат з точки зору соціальних потреб, щоб забезпечити випускникам шкіл здатність задовольняти нові потреби ринку, мати відповідний потенціал для вирішення життєвих проблем та знаходити своє власне «Я» в професії та соціальній структурі [3, с. 46].

На думку О. Пошетун «під поняттям «компетентнісний підхід» слід розуміти спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних), загальногалузевих та предметних компетентностей особистості» [12].

На основі визначення поняття «компетентності» та «компетентнісного підходу» ми дійшли висновку, що найбільшій увазі педагогів заслуговує формування однієї з базових компетенцій – «комунікативної компетентності». Науковці по-різному підходять до визначення змісту даної компетентності та мають різні підходи до тлумачення цього феномену, що викликає ряд дискусій серед представників освітньої галузі. Так, наприклад, І. Бех поняття «комунікативна компетентність» (з лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens (competentis)* – здатний тлумачить як сукупність знань про норми й правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, перемовин тощо [12].

У зв'язку з актуальністю компетентнісного підходу відбулись зміни в вітчизняній освіті, а саме запровадження «Нової української школи», в якій зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [14, с. 22].

Зміни для переходу до системи компетентнісної освіти відбулись і на державному рівні в Україні, що засвідчує Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової загальної освіти, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Концепція Нової української школи,

Державна програма «Вчитель», указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», професійні стандарти та нормативні документи [12; 19].

Державні стандарти початкової освіти передбачають, що вимоги до обов'язкових результатів навчання розробляються на основі компетентнісного підходу до навчання та на основі ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» з урахуванням рекомендацій Європейського Парламенту та ЄС з питань освіти впродовж життя вони включають:

1) вільне володіння державною мовою. У процесі навчання на першому освітньому рівні ця компетентність виявляється передусім через уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко й аргументовано пояснювати факти, а також через любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовияву, готовність уживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами. Формування цієї компетентності передбачає, що здобувачі освіти активно використовують рідну мову в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади [12].

Визначення природи підходу на основі можливостей потребує з'ясування загального значення підходу. У науковій літературі термін «метод» вживається як сукупність ідей, принципів і методів, які складають основу розв'язання задач. Підхід часто зводиться до методу. Поняття «метод» ширше поняття «підхід».

Підхід – це методологія вирішення проблеми, яка розкриває основну ідею, соціально-економічні, філософські, психолого-педагогічні передумови, головні цілі, принципи, етапи, механізми досягнення цілей. Метод – більш вузьке поняття, яке включає в себе знання, як діяти в тій чи іншій ситуації для вирішення тієї чи іншої проблеми [12].

Виходячи з поданого поняття необхідно розкрити цілі та зміст компетентнісної освіти.

Компетентнісно-зорієнтована освіта – це об'єктивне явище, яке зумовлене

соціально-економічними, політичними і психолого-педагогічними передумовами. Передусім, це реакція професійної освіти на економічні умови, процеси, що змінюються. Ринок висуває перед фахівцем пласт нових вимог, які недостатньо враховані в програмах фахової підготовки спеціалістів. Нові вимоги не пов'язанні з якоюсь конкретною дисципліною, вони мають надпредметний характер, відрізняються універсальністю [6; 12].

Тому в контексті стратегії модернізації української освіти в науковий обіг увійшли поняття «компетенція» та «компетентність». Вони є предметом дослідження та аналізу багатьох науковців, зокрема: Н. Бібік (компетентнісний підхід до навчального процесу), О. Березюк (формування професійних компетенцій), Л. Ващенко (компетентності особистості), С. Вітвицька (компетентності). Визначення та взаємозв'язок мають підхід до таких понять, як компетентність, підготовка, майстерність, експертність), М. Головань (Компетентнісний підхід у навчанні інформатики та комп'ютерних технологій).

Ж. Делор (формулювання чотирьох головних компетентностей, на яких має ґрунтуватись освіта ХХІ століття), О. Дем'янчук (реалізація компетентнісного підходу до формування культури професійного спілкування), О. Дубасенюк (компетентнісний підхід як чинник професіоналізації вищої освіти), Е. Зеєр (теоретичні засади компетентнісного підходу). Питання компетентнісного підходу вивчали: Дж. Равен, О. Савченко, Г. Селевко, С. Шишов Н. Сидорчук, Р. Уайт, Н. Хомський, А. Хуторський, В. Шадріков, Ф. Шаріпов.

Праці зазначених учених становлять основу вивчення даних явищ, проте єдиної наукової думки щодо них ще не сформовано. Виокремлюються два основних підходи до трактування вищезазначених термінів серед науковців: одні їх ототожнюють, інші – розрізняють [12].

М. Канейл і М. Свейн виділяють наступні компетентності: граматична – рівень засвоєння граматичного матеріалу разом із словниковим запасом, правилами правопису і вимови, побудовою пропозицій; соціолінгвістична – здатність використовувати і розуміти граматику і відповідні форми в різних

соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних функцій (опис, повідомлення, тощо); мовна – здатність об'єднувати окремі висловлювання в логічне і чітке повідомлення, використовуючи різні синтаксичні та семантичні засоби; стратегічна – здатність використовувати вербальні та невербальні засоби при ефективній комунікації в разі «недостатнього» рівня компетентності комунікатора [12].

Сутнісне тлумачення визначення здібностей різними дослідниками розкривається через такі поняття, як «знання», «уміння», «навички», «набутий досвід» здібності, набуті та розвинуті під час навчання.

Звертаємо увагу, що існують розбіжності щодо визначення цих термінів через неточні переклади в іноземних виданнях, присвячених питанням компетенції та компетентності, а також через відсутність єдиної думки в інших країнах щодо концептуальних прийомів тлумачення цих термінів. порушували й вітчизняні дослідники.

У «Новому тлумачному словнику української мови» слово «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [12]. Можна вважати, що змістовною основою «компетентності» є знання, якими володіє особа; набір питань, з якими особа знайома; досвід, необхідний для успішного виконання роботи відповідно до встановлених прав, законів, нормативних актів, що відображають визнання цієї концепції (знання) та нормативних (повноваження, закони, нормативні акти) аспектів. Варто зазначити, що поняття «компетенція» та «компетентність» мають багато визначень у науковій літературі.

Культуролог Садохін на основі аналізу різних способів тлумачення понять «здібність» і «здібність» зробив важливі висновки: здатність і здатність тісно пов'язані між собою, здатність походить від здатності, але також репрезентує реального індивідуального суб'єкта як носія здатності. кількість і якість професійних знань суб'єкта є необхідними умовами для ефективного використання його здібностей.

Варто зазначити, що слід розрізняти поняття «компетенція» і

«компетентність», адже компетентність, на противагу від компетенції (яка містить ключові поняття «знання», «уміння» та «навички» та ін.), якими передбачається дії людей в типовій ситуації, має в собі складову готовності до ситуацій через особистісні характеристики людини, та через перехід від рівня знання до якості діяльності, яка може бути нетиповою.

Тому за своєю суттю поняття «компетентність» є значно ширшим від поняття «компетенція» [12].

Окремої уваги потребує законодавчий аспект впровадження компетентнісного підходу, адже у Національній рамці кваліфікацій, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 року № 519) [19, с. 5].

Міністерством освіти і науки України зазначено перелік нормативних документів, які потрібні для розробляння складової систем освіти нового покоління, який включає рекомендації щодо використання компетентнісного підходу – документи Європейського простору вищої освіти (Стандарти та рекомендації для забезпечення якості у вищій освіті, Довідник користувача ЄКТС).

Комунікативна компетентність, що відповідає вимогами життя і визначається як ключова компетентність учнів початкової школи, визначена як в Концепції НУШ [14, с. 16] так і в Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя [12].

На базі сутності поняття «компетентності» та «компетентнісного підходу» в межах дослідницької діяльності можна дійти до висновків, що значну увагу педагогів заслужує формування однієї з фундаментальних компетенцій – «комунікативної компетентності».

Відповідно до сучасної освітньої системи комунікативна компетентність молодших школярів є індивідуальним інтегрованим утворенням, що передбачає створення міжособистісної комунікативної взаємодії. Актуальними у сучасній

освіті виявляються результати пошуків В. Сухомлинського, де зазначено, що потрібно робити для того, щоб відповіді учнів не були сухими, книжними, стандартними, вимученими [12].

Важливим компонентом системи формування комунікативної компетентності є мовленнєві уміння та навички. До цієї категорії належать уміння швидко й правильно орієнтуватись у мінливих умовах спілкування; правильно планувати та здійснювати систему комунікації, зокрема її найважливішу ланку – мовленнєвий вплив; швидко й точно знаходити адекватно до змісту спілкування комунікативні засоби, що відповідають водночас і творчій індивідуальності, і ситуації мовлення, а також індивідуальним особливостям об'єкта впливу (співрозмовника); постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні; вміння чітко й емоційно виражати свої думки й почуття [12].

Науковці та практики визнали, що набуття учнями комунікативної компетентності є найбільш ефективним за умови використання в навчальному процесі інтерактивних форм і методів. Адже їх використання є важливим засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Інтерактивні форми і методи передбачають, що в процесі навчання учні і вчитель перебувають у режимі бесіди, діалогу між собою. Відбувається співпраця, взаємодія всіх учасників навчального процесу: вчитель – учень, учень – учень, учень – учні. Вчитель і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Інтерактивні форми і методи орієнтовані також на широку взаємодію учнів не тільки з учителем, а й один з одним, на домінування активності учнів у процесі навчання [18, с. 29].

Завдання вчителя полягаю в керуванні діяльності учнів для досягнення мети заняття.

Інтерактивна взаємодія, таким чином, виключає домінування одного суб'єкта над іншим у навчальному процесі, домінування одного ракурсу над іншим. В організації такого освітнього процесу молодші школярі вчаться бути демократичними, вільно спілкуватися з оточуючими, критично мислити та

приймати зважені рішення.

Процес спілкування має бути ефективним, і ця ефективність залежить від відносин між учителем і учнем. В контексті проблеми ефективності спілкування та комунікативної компетентності доцільно згадати про таке явище в людській взаємодії, як роль, яка представляє собою фіксацію певної позиції, займаної учасником в системі міжособистісних відносин [4; 12].

Також говоримо про існування формальних, внутрішньо-групових, міжособистісних та індивідуальних ролей. До того ж, формальна роль – це поведінка, набута у відповідності до засвоєння очікуваного від середовища, що пов'язано з виконанням певних соціальних функцій (керівник тощо).

Внутрішньо-групова роль – це поведінка, яка очікується від окремих членів групи на компонентній основі існуючих взаємовідносин.

Основною якісною характеристикою ефективного спілкування є фокус – спрямованість особистості, перш за все, на позитивні якості в іншій людині, що допомагає розкрити особистісний потенціал учасника, з яким ми спілкуємося. Акцент, робиться на когнітивних процесах в структурі комунікативної компетентності. Це, перш за все, мислення – здатність аналізувати вчинки, бачити мотиви, які ними рухають [12].

Показником успішної комунікації є і соціально-психологічне сприймання, що включає ідентифікацію, емпатію, соціальну рефлексію.

Сучасні науковці О. Хома, О. Ліба, аналізуючи комунікативну компетентність як нову одиницю виміру освіченості особистості, звертають увагу на результати навчання, котрі проявляються у здатності взаємодіяти в різноманітних ситуаціях спілкування [12].

В контексті сучасності освітнього процесу, враховуємо існуючі формати спілкування, під комунікативною компетентністю розуміється можливість забезпечити ефективність безпосереднього та опосередкованого спілкування мовними й позамовними комунікативними засобами.

Таким чином, можна сказати, що комунікативна компетентність включає в себе не тільки особистісні характеристики індивіда, а й певним чином

організовані когнітивні процеси і емоційну (афективну) сферу. До компонентів комунікативної компетентності відноситься здатність розуміти і долати комунікативні бар'єри, які можуть виникати, наприклад, при відсутності розуміння ситуації спілкування через різні погляди. Бар'єри спілкування можуть носити і психологічний характер, відбиваючи індивідуально-психологічні особливості, їх відносини, що склалися: від дружби до ворожості один до одного [8, с. 29].

Розглядаючи структуру комунікативної компетентності, вчені вбачають різні елементи, що входять до її складу. Так, наприклад, Ю. Вторнікова виділяє такі складові комунікативної компетентності у контексті фаз мовленнєвої діяльності: «орієнтування в різноманітних ситуаціях спілкування з огляду на знання та життєвий досвід, психічний стан, міжособистісні відносини, умови соціального середовища; готовність і вміння встановлювати контакти з людьми; внутрішні засоби регуляції комунікативних дій; знання, уміння і навички конструктивного спілкування; внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії» [12].

На основі вищезазначеного маємо можливість дещо узагальнити погляди вчених щодо складових комунікативної компетентності та виділити на нашу думку три головні компоненти (рис. 1.1).

Рисунок.1.1. Складові комунікативної компетентності

Мовний компонент включає знання лексики, фонетики, граматики, відповідні вміння та навички та інші особливості мови як системи. У рамках індивідуальної комунікативної компетенції цей компонент стосується не лише

кількості та якості знань (наприклад, знання, кількість і точність словників), але й їх когнітивної організації та способу зберігання (наприклад, асоціативні мережі в мові). розміщення мовцем певних лексичних одиниць), їх доступність (пригадування, вилучення з довготривалої пам'яті, використання). Знання не завжди є свідомим і не завжди може бути сформульованим.

Соціолінгвістичний компонент – це здатність добирати мовні форми, використовувати їх, трансформувати відповідно до контексту.

Соціолінгвістичний компонент відображає соціокультурні норми (правила хорошого тону, норми спілкування між представниками різних поколінь, класів і соціальних груп). Величезний вплив на мовне спілкування між представниками різних культур має соціолінгвістичний компонент, про який вони можуть навіть не підозрювати.

Прагматичний компонент включає в себе знання, вміння, навички, що дозволяють розуміти і породжувати висловлювання відповідно до конкретної ситуації спілкування, мовного завданням і комунікативних намірів. Прагматичний компонент передбачає мовні засоби в певних функціональних цілях (реалізація комунікативних функцій) у відповідності зі схемами взаємодії. Людині необхідно вміти орієнтуватися в ситуації спілкування. Особливий вплив на розвиток прагматичного компонента надають соціальну взаємодію і культурне середовище [12].

Проаналізувавши мовлення дітей молодшого шкільного віку, зазначимо часті випадки прямого, короткого, спонтанного та інтерактивного мовлення. Для якого є характерним відтворення одних і тих самих фраз, використовували окремі слова або називаючи предмети натомість речень. Спілкуючись діти даного віку характеризуються значною жестикуляцією та постійністю рухів. Діти молодшого віку не завжди можуть висловити свої думки і почуття або описати словами те, що вони відчувають. Вони ще не вміють лаконічно і точно будувати свої розповіді. Тема розмови змінюється від однієї теми до іншої. Не надає значення вираженню емоцій у процесі спілкування. Ще не володіє самоконтролем.

Загально відомо, що ефективність формування комунікативної компетентності значною мірою залежить від психологічного розвитку та розумових здібностей учнів кожної вікової групи. Зокрема, сприйняття учнів 1-4 класів є значною мірою мимовільним і фрагментарним. Вони характеризуються недостатньою диференційованістю сприйняття, не помічають суті за деталями, виділяють другорядні, а не головні ознаки, часто плутають схожі, близькі, але не тотожні об'єкти та їхні властивості. Для нашого дослідження важливим є те, що сприйняття молоді характеризується яскравістю, гостротою та готовністю до отримання нових вражень.

Важливим для формування комунікативної компетентності у молодших школярів є досвід творчої діяльності. Набувається він при складанні власних оповідань, віршів, казок, легенд, описів, етюдів, есе. Такі висловлювання учнів потребують самостійності у визначенні змісту і доборі мовних засобів. Вони не повинні будуватися на основі всебічно підготовленого мовного матеріалу, що добирається вчителем на основі його власного бачення змісту [12].

Особливістю сучасних дітей початкової школи полягає також у тому, що вони є дітьми інформаційної ери. Як свідчать дослідження вітчизняних психологів (Л. Кондратенко, Л. Манілової), залучаючи учнів з раннього віку до діяльності в електронному інформаційному просторі породжує певні проблеми в навчання. Зокрема:

- зменшення об'єму слухової пам'яті (сучасним учням важко вчити напам'ять вірші, відтворювати сприйняту на слух чи прочитану інформацію);
- кліпове мислення (складно послідовно і зв'язно будувати текст пов'язувати між собою його частини);
- погіршення аналітико-синтетичного мислення (нездатність аналізувати й осмислювати інформацію);
- багатозадачність (схильність до одночасного поєднання кількох видів діяльності, нездатність зосередитись на чомусь одному, потреба хоча б якомусь супроводі основного виду діяльності);
- покращена здатність оперувати об'єктами в двовимірному просторі та

погіршення – в тривимірному;

– заміна розв'язання задачі перебором варіантів відповіді, потреба в наочній схематизації навчальних дій [12].

У процесі формування комунікативної компетентності необхідно враховувати, що діти молодшого шкільного віку запам'ятовують унаочній і конкретній формі. Вони запам'ятовують конкретну інформацію, події, предмети та факти швидше, ніж слова. Вони також краще запам'ятовують те, що пов'язане з активними навчальними процесами та їхніми власними інтересами і потребами. Не менш важливо враховувати специфічну природу уваги, яка тісно пов'язана з емоціями, почуттями та інтересами учня. Основними характеристиками є слабка довільна увага та висока мимовільна увага. Молодші школярі не здатні зосередитися на тому, що їх не цікавить або що вони не розуміють, легко відволікаються і швидко втомлюються.

Важливою складовою комунікативної компетентності учня молодшої школи є уміння усної взаємодії з іншими людьми. Зокрема, готовністю і здатністю до сприймання, аналізу, інтерпретування й усної оцінки інформації та використання її в певних комунікативних ситуаціях, спілкуючись усно з людьми різного віку і статусу використовуючи діалогічну та монологічне форму для досягнення поставлених цілей в навчанні та житті.

З метою формування умінь слухати, розуміти і відповідним чином діяти молодшим школярам доцільно пропонувати завдання такого змісту:

- виконувати дії за словесною інструкцією;
- вилучити зайве слово з тематичної групи;
- вибрати із запропонованого ряду слова певної тематичної групи;
- визначити кількість слів у сприйнятому на слух реченні;
- визначити кількість речень у сприйнятому на слух тексті;
- на поділ прослуханих слів на групи за певною ознакою; – на вилучення зайвого з групи слів [12].

Головним чинником підтримки їхньої уваги є інтерес, який можна забезпечити яскравою наочністю, ігровими прийомами, посилюючими

нестандартними завданнями, цікавими доступними текстами різних типів, стилів і жанрів, інтерактивними формами організації навчальної діяльності. Однак, упродовж усього періоду молодшого шкільного віку в розвитку пізнавальних процесів учнів відбуваються якісні зміни, які необхідно враховувати під час формування комунікативної компетентності [12].

Формування комунікативної компетентності вимагає, серед іншого, врахування цих особливостей психологічного розвитку учнів початкової школи при виборі методів, технологій навчання, форм організації навчальної діяльності та педагогічного і методичного забезпечення.

1.4. Вимоги до формування комунікативної компетентності молодших школярів у нормативних документах

Реалізація компетентнісного підходу є важливою складовою і на неї спрямований освітній процес, а також на формування в молодших школярів ключових компетентностей. На все це зорієнтований сучасний етап реформування системи загальної середньої освіти в Україні.

Згідно з «Рекомендацією Європарламенту та Ради Європи від 18 грудня 2006 р. щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», ключовими компетентностями вважаються ті, які кожна людина потребує для особистої реалізації, розвитку, вияву активної громадянської позиції, соціалізації та працевлаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді в суспільстві [9].

У зв'язку з цим, Концепція Нової української школи (НУШ) визначає нові соціальні вимоги до формування життєво важливих якостей особистості. Здійснюється переорієнтація оцінювання результатів навчальної діяльності. «Дитині недостатньо дати лише знання. Важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті,

навчанні та праці» [8].

Інструментом впровадження компетентнісного підходу є зміщення центру ваги в навчанні від нагромадження знань до розвитку вмінь. Для його реалізації концепцією передбачено обмеження теоретичного складника змісту освіти, зменшення обсягу фактологічного матеріалу на користь практичної діяльності, відведення достатньої кількості часу на формування вмінь та відповідних ставлень - готовності, належної мотивації, самооцінки. Пріоритетним має бути проблемне навчання, що передбачає розв'язання конкретних навчальних проблем з метою розвитку належних умінь і ставлень, пошуку та конструювання нових знань. Домінувати в навчальному процесі мають інтерактивні методи, проектні технології, збільшення частки навчального часу за межами класу [9].

На основі концептуальних засад НУШ в Державному стандарті початкової освіти визначено ключові компетентності, на формування яких спрямовано освітній процес у початковій школі. Першою серед них є вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно й письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях [6].

Формування цієї компетентності є пріоритетним завданням мовно-літературної освітньої галузі, реалізація якого передбачає досягнення визначених державним стандартом загальних результатів навчання. А саме: здобувач освіти взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіа-текстах та використовує її для збагачення свого досвіду; висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх [6].

У типовій освітній програмі мовно-літературної галузі, розробленій творчим колективом під керівництвом О. Савченко [16], конкретизовано мету, завдання, очікувані результати здобувачів освіти та зміст навчання, який забезпечує досягнення зазначених результатів.

Зокрема, метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, формування пізнавального інтересу до рідного слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення;
- розвиток мислення, мовлення, уяви, пізнавальних і літературно-творчих здібностей школярів;
- формування повноцінних навичок читання і письма, уміння брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення;
- формування вмінь працювати з різними видами та джерелами інформації;
- ознайомлення учнів з дитячою літературою різної тематики й жанрів, формування прийомів самостійної роботи з дитячими книжками;
- формування умінь опрацьовувати тексти різних видів (художні, науково-популярні, навчальні, медіа-тексти);
- дослідження мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови;
- залучення молодших школярів до практичного застосування умінь з різних видів мовленнєвої діяльності в навчальних і життєвих ситуаціях.

Відповідно до зазначених мети і завдань у початковому курсі мовно-літературної освіти виділено такі змістові лінії: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища».

Змістова лінія «Взаємодіємо усно» спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.

Змістова лінія «Читаємо» передбачає формування в учнів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, дитячі книжки, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді.

Змістова лінія «Взаємодіємо письмово» спрямована на формування в молодших школярів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності.

Змістова лінія «Досліджуємо медіа» передбачає формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в медіатекстах та використовувати її для збагачення власного досвіду, створювати прості медіапродукти.

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища» спрямована на дослідження учнями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя.

Змістові лінії, що зазначені вище, спрямовані на формування

комунікативної компетентності молодшого школяра.

Запровадження нового змісту мовної освіти зможе гарантувати досягнення очікуваних результатів при умові оновлення навчально-методичного супроводу освітнього процесу, простіше кажучи, написання нових підручників, посібників, дидактичного матеріалу тощо.

Оновлення всього навчально-методичного матеріалу має здійснюватися враховуючи функції, що створені виконувати всі навчальні засоби. При умові компетентісно-орієнтованого навчання всі навчальні засоби мають виконувати не лише інформаційну, а ще й розвивальну і мотиваційну функції.

Матеріали з української мови мають містити мовний матеріал, передбачений типовою освітньою програмою для реалізації змісту «Досліджуємо мовні явища», та завдання, що передбачають розвиток чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письма (забезпечення змісту "взаємодіяти усно", "читати", "взаємодіяти письмово" та "досліджувати медіа").

Для забезпечення мотиваційних функцій навчальні матеріали мають включати текстові матеріали, цікаві для дітей молодшого шкільного віку, ілюстрації та сучасне художнє оформлення, дидактичні ігри, вправи з нестандартними та цікавими для учнів процесами, а також завдання, які спонукають учнів до пошуку значущих для них результатів.

Розвиваючі функції сучасних засобів навчання мають реалізовуватися через систему завдань, спрямованих на розвиток пізнавальних здібностей учнів, насамперед на оволодіння розумовими операціями (аналіз, порівняння, узагальнення, доведення тощо). Розвивати вміння застосовувати набуті знання, способи дій і досвід у нових нестандартних ситуаціях. Крім того, компетентісні засоби навчання повинні готувати дітей до самостійного навчання. Для цього необхідно надати алгоритми міркувань, пам'ятки, плани, таблиці, приклади виконання завдань тощо.

Крім зазначеного, навчальний посібник має містити: цілісну систему завдань і вправ, які можуть бути використані учнями певного віку;

диференційовані матеріали, що враховують різний рівень готовності та розвитку дитини; відповідне співвідношення тренувальних і творчих прикладних завдань. Завдання з парною та груповою роботою, фронтальної та індивідуальної роботи. Завдання за вільним вибором тощо.

Дуже важливим для реалізації компетентнісного підходу до навчання учнів молодших класів української мови є добір ефективних методів, прийомів та організаційних форм навчальної діяльності.

Компетентнісно орієнтоване навчання вимагає використання методів, які передбачають активну діяльність учнів. До них належать: продуктивний (вивчений мовний матеріал використовується для мовленнєвої практики); евристичний або частково-пошуковий (учень знаходить елементи нових знань, розв'язуючи пізнавальні завдання); проблемний (учень усвідомлює проблему та знаходить її вирішення); інтерактивний. (Активна взаємодія всіх учнів, під час якої кожен учень усвідомлює свою діяльність).

Остання група методів, мабуть, найкраще відповідає вимогам компетентнісно-орієнтованого навчання, оскільки організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, розвитку цінностей, створенню здібностей. Атмосфера співпраці та взаємодії.

Інтерактивні методи сприяють розвитку здібностей кожної особистості, дають можливість кожній дитині продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях, порівнювати свій рівень розвитку з іншими учасниками навчального процесу.

Однак слід зауважити, що використання інтерактивних методів у початковій школі потребує від учителя ретельного попереднього їх аналізу на предмет доступності й доцільності застосування в початкових класах, а також прогнозування результатів. Враховувати при цьому потрібно той фактор, що використання інтерактивних методів потребує від учнів певної мовної, мовленнєвої і соціальної підготовки, яку молодші школярі здебільшого ще не одержали [12].

Застосування інтерактивних методів можливе в міру готовності учнів до виконання розумових і практичних дій, запропонованих тим чи іншим методом. Вчителі повинні підготуватися до цього заздалегідь.

Кожному методу відповідають певні прийоми навчання. Окрім загальних методів навчання, у практиці навчання української мови використовуються тематичні прийоми, які зумовлені конкретною темою та метою навчального матеріалу. Методи, які заохочують учнів бути проактивними та знаходити рішення завдань чи проблем, є особливо цінними.

Комунікативно-орієнтоване навчання української мови потребує урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. При цьому пріоритет надається створенню форми даної мовленнєвої ситуації, щоб кожен учень мав можливість висловитися і самовиразитися в комунікативному процесі. З точки зору компетентнісного підходу найціннішою є парна та групова робота.

Вкрай важливо, щоб використання тих чи інших методів, прийомів, організаційних форм підпорядковувалось змісту, меті та очікуваним результатам навчальної діяльності здобувачів освіти з предмета «Українська мова». При цьому мають бути обов'язково враховані вікові особливості учнів молодшого шкільного віку, їх можливості і здібності. Лише за таких умов можливе ефективне формування комунікативної компетентності учнів як одного з провідних завдань початкового мовного курсу.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Форми та методи формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови

Завдання вивчення української мови у молодших класах як державної є формування мовленнєвої діяльності усіх видів: аудіювання, говоріння, читання, і письма (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Види мовленнєвої діяльності	Вимоги до навчальних досягнень учнів
1. Аудіювання (прослуховування мовних одиниць з розумінням)	Включає навичку слухати та розуміти текст, визначаючи основну думку
2. Говоріння (види мовлення: діалог, монолог, усне говоріння)	Побудова діалогу, переказ текстів, створення власного висловлювання
3. Читання (вголос і мовчки)	Читають текст без помилок та усвідомлюючи
4. Письмо (Зв'язне висловлювання при написанні)	Навички побудови переказів і творів письмово

Робота над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням і зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом має стати основою кожного уроку. Адже набуті в початкових класах особистісні якості, зокрема пов'язані з мовленням, не тільки забезпечують основу подальшого навчання, виховання і розвитку майбутніх підлітків, а й значною мірою зумовлюють практичну, громадську та професійну діяльність

дорослої людини [12].

Розвиток, не виключаємо і мовленнєвий, вимагає постійного і наполегливого вправління. Деякі практичні психологи і методисти вважають за потрібне виконання вправ як компоненту в процесі засвоєння знань і вироблення навичок.

Якщо взяти до уваги щойно описане доцільно вважати, що запропонована типологія вправ для розвитку мовлення учнів, яка носить в собі мету поєднання вправ більшого спектру мовленнєвої діяльності використовуючи різні співвідношення і розвивати мовлення учнів. Ґрунтуючись на комплексі таких вправ та принципі взаємодії з різними видами мовленнєвої діяльності при вивченні рідної мови.

Ставлячи ціль навчати учнів варто «розбудити» пізнавальні прагнення! Маючи бажання, щоб школярі активно мислили варто зробити учня безпосереднім учасником навчання!

Намагаючись сформувати соціально-комунікативну компетентність особистості – користуйся мотиваційний аспектом!

Прагнучи вселити в учня віру в власні сили не варто забувати про ситуацію успіху!

Актуальність завдання в сучасні школі пошуку оптимального шляху зацікавити учнів в навчанні та підвищення розумової активності варто спонукати до творчості та підвищити розумову активність. Виховуючи школяра життєво та соціально компетентною особистістю, яка здатна самостійно обирати та приймати рішення в різних життєвих ситуаціях, виробляти вміння практично і творчо застосовувати здобуті знання.

В інформаційному суспільстві фахівець повинен швидко сприймати будь-яку форму мовлення, засвоювати необхідну інформацію, створювати й вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетентності тощо. Від багатства словникового запасу, рівня культури мови і техніки мовлення значною мірою залежать професійна майстерність, імідж та успіх особистості [12].

Концепція сучасної національної освіти ставить перед учителем-словесником чітку вимогу: сприяючи формуванню національно-мовної особистості, що характерна свідомістю ставлення до мови, розвитку мовлення, мислення, інтелекту та володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно варто використовувати мовні засоби – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), робимо висновок, що таким чином ми забезпечуємо комунікативну компетентність належного рівня. Недостатньо сформовані комунікативні уміння та навички школярів та мотивації навчатися можуть зумовлювати посилення актуальності питання формування комунікативної компетентності.

Тобто орієнтування вчителя при використанні педагогічних технологій завдяки яким поновлюємо знання й уміння має велике значення розвиток таких якостей як мислення, контроль власних висловлень тощо.

В епоху масового поширення спілкування засобами електронних носіїв відбувається, на жаль, знецінення безпосереднього живого спілкування. Тому формування комунікативної компетентності особистості сьогодні є нагальним завданням [12].

Комунікативна компетентність – це складник життєвої компетентності, яка включає сукупність здатностей, пов'язаних з ефективним спілкуванням, а саме: володіння рідною та іноземними мовами, знання, вміння та навички, пов'язані із застосуванням засобів комунікації.

Комунікативна компетенція передбачає володіння мовленнєвими уміннями й навичками, необхідними для спілкування, сукупність знань про норми й правила ведення природної комунікації. Формуючи компетентну особистість, учитель повинен:

- закласти міцний фундамент – збагатити знаннями;
- дати обтяжний словниковий запас;
- навчити вільно висловлювати думки;
- виробити вміння аналізувати, синтезувати, класифікувати події й оцінювати їх, маючи при цьому власну думку;

– навчити орієнтуватися у великому потоці інформації, вибирати із нього основне [12].

Для формування комунікативної компетентності учитель має використовувати можливості продуктивного навчання, зокрема:

- розвиток культури мовлення.
- обговорення проблеми.
- формування власної точки зору.
- уміння презентувати свій продукт.
- можливість для безпосереднього спілкування.
- адекватне ставлення до критики.
- стимулювання критичного ставлення до себе.
- уміння адаптуватися в мовному середовищі [12].

Створюючи умови формування освіченості, духовного багатства особистості, входу у сфери суспільних взаємовідносин, гуманізація освіти, збільшення цінностей інтелектуальної праці ставлять вимогу сьогодення не реалізувавши яку ми не можемо уявити випускників в майбутньому як компетентної особистості.

Учні сьогодення формуються під впливом інформаційного середовища саме тому їх не просто зацікавити художніми творами та теоретичними відомостями про них розкриваючи багатство слова як витвору мистецтва, показ його неповторної краси рідної мови прищеплюємо любов до поняття, що асоціюється з образом Батьківщини, допомагаючи усвідомити важливість комунікативних умінь і навичок.

Таким чином постає проблема для учителів, зокрема української мови і літератури, побудови уроків на яких можна залучувати дітей до співпраці максимально, активізуючи навчально-пізнавальну діяльність як запоруку міцних знань та формування мовленнєвої компетентності.

Розглядаючи сучасні методи, форми та прийоми навчання на уроках, зокрема говоримо про нестандартні уроки, жоден неможливий без урахування методів навчання:

- інформаційно-рецептивного;
- репродуктивного;
- проблемно-пошукового, останній із яких.

Створюючи проблемні ситуації на уроках є давно відомим прийомом, проте при наявності інноваційних технологій даний прийом зазнав суттєвих змін. Створення вчителем проблемних ситуацій є рушієм мислення, джерелом творчого пошуку, викликаючи певні психічні стани в учнів що допомагає усвідомлювати суперечність між необхідністю виконувати завдання і неможливістю зробити це з тими знаннями, які він має. Усвідомивши суперечності пробуджується потреба пошуку нових знань.

Використовуючи проблемні ситуації як засіб активізації пізнавальної діяльності та формування комунікативних компетентностей в якому основними механізмами виступають розвиток критичного мислення є доцільним і сприяє підвищеній активності навчально-виховного процесу загалом.

Питання формування комунікативних компетентностей учнів за допомогою ситуативних завдань сьогодні обумовлюється тими нововведеннями, які сталися за останні роки в процесі викладання шкільних дисциплін. Ситуативні завдання покликані активізувати процес пізнання через моделювання ситуації. Інтелектуальна, вольова й емоційна сторони пізнавального інтересу становлять єдине ціле. Активна вольова діяльність можлива тоді, коли процес навчання викликає в учня позитивне емоційне ставлення до матеріалу, що засвоюється, спонукає його до різноманітної діяльності, вольового напруження [12].

При застосування творчих завдань які є різними за змістом та формою в процесі вивчення фонетики, граматики й правопису, а також синтаксису беззаперечно сприяє виробленню комунікативних умінь і навичок школяра.

Випереджувальний характер пошуково-дослідницьких завдань в аспекті інноваційних технологій є ще одним шляхом в формуванні комунікативних компетентностей.

Нестандартність видів робіт, методів, що стимулюють пізнавальну

діяльність учнів відкриваючи для них можливості відчувати себе не лише співучасниками навчального процесу, а і творити його самостійною. Сьогодні вимагає застосування інновацій в навчальному процесі, адже живучи в такому інформаційному просторі який висуває вимоги уміння вміло використовувати ресурси.

При вдалій підготовленій учнями презентації демонструється не лише уміння користуватися послугами Інтернету а також свідчить про уміння орієнтуватися в інформації та відображати найсуттєвіше задля зацікавлення однолітків, щоб викликати інтерес та проілюструвати власний рівень компетентності з певного питання.

Працюючи над формуванням мовленнєво-комунікативної компетентності учнів, треба пам'ятати, що характерною особливістю цієї методики є те, що вона орієнтована на розвиток здатності ефективного спілкування в різних соціальних ситуаціях [12].

Комунікативна компетентність – один із пріоритетних видів компетентностей, які формуються в процесі навчання мови і літератури, тому розглядати її як засіб формування особистості без зв'язку з іншими компетентностями неможливо [12].

Соціальна (на етапі підсумків уроку), саморозвитку й самоосвіти (завдання пошуково-творчого характеру тощо), інформаційна (робота над текстами, пропонованими вчителем і наявними в підручнику), полікультурна (зв'язне висловлювання), мовна (завдання граматичного характеру, синтаксичного) – це різновиди компетентностей, які також сприяють розвитку комунікативних здібностей учнів і формують компетентнісну особистість [12].

Головною рушійною силою при забезпеченні процесу формування самоосвітньої компетентності учнів виступає учитель, адже саме від нього будуть залежати результати, яких будуть досягати школярі надалі.

2.2. Застосування інтерактивних форм навчання в процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови

Важливим завданням компетентісно орієнтованого навчання с новітній загальноосвітній школі є забезпечення потрібних умов для особистісного розвитку, формування індивідуальної думки кожного учня. Науковці довели, що набуття знань, формування умінь та навичок, розвиток особистісних якостей, опанування дітьми компетентностей є більш ефективним за умови використання різних інтерактивних методів і форм. Таке використання є вкрай важливим способом активації навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Слово інтерактивний походить від англійського interact, що означає перебувати у взаємодії, спілкуватися. Інтерактивне навчання передбачає організацію навчального процесу таким чином, щоб практично всі учні були задіяні в процесі пізнання, розуміли і рефлексували з приводу того, що вони знають, уміють і думають. До інтерактивних належать форми і методи навчання, які спонукають дітей до активної мисленнєвої і практичної діяльності у процесі опанування навчального матеріалу [12].

Інтерактивні форми і методи передбачають, що в процесі навчання учні і вчитель перебувають у режимі бесіди, діалогу між собою. Відбувається співпраця, взаємодія всіх учасників навчального процесу: вчитель — учень, учень — учень, учень — учні. Вона демонструє, що вчитель і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Інтерактивні форми і методи орієнтовані також на широку взаємодію учнів не тільки з учителем, а й один з одним, на домінування активності учнів у процесі навчання. Роль учителя на інтерактивних заняттях зводиться до скеровування діяльності учнів на досягнення цілей заняття. Тож, інтерактивна взаємодія передбачає вищість одного учасника перед іншим, одного погляду перед іншим. В умовах такої взаємодії під час навчання діти вчаться бути демократичними, мислити критично, затверджувати рішення, що обгрунтовані та вільно спілкуються з

людьми.

Інтерактивні форми навчання передбачають організацію комфортних умов для навчання, під час якого використовуються моделі життєвих ситуацій, ролі, ігри та методи, що дають змогу створювати ситуації пошуку, співпереживання, суперечностей, ризику, сумніву, переконання, задоволення, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв'язування проблем. Це насамперед таке навчання, у якому змінюється роль вчителя, його функції. Учитель в процесі інтерактивного навчання перестає бути єдиним носієм певної інформації та певної суми знань, завдання якого – передати ці знання. Натомість він постійно й активно стимулює учнів до самостійної творчої роботи, виконуючи роль проєктувальника і консультанта. Крім того, інтерактивна діяльність передбачає організацію та розвиток такого спілкування, яке веде до взаєморозуміння, взаємодії, до спільного вирішення загальних і, водночас, значимих для кожного учасника завдань [12].

Вченими виявлено і доведено, що інтерактивне навчання є ефективним способом стимулювати у учнів цікавість до навчання і мотивує навчально-пізнавальну діяльність, а також сприяє розвитку критичного мислення, збільшенню впевненості в собі, розвитку самостійності, формуванню організаторських здібностей, життєвим компетентностям, креативності, успішності.

Методологічною основою інтерактивного навчання є діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний підходи.

Діяльнісний підхід передбачає засвоєння учнями знань і вмінь у процесі виконання з навчальним матеріалом відповідних активних дій, а не пасивне спостереження чи прослуховування. Головна теза діяльнісного підходу щодо розвитку особистості полягає в тому, що людина виявляє властивості і зв'язки елементів реального світу лише в процесі власної діяльності [19].

Особистісно орієнтований підхід передбачає переорієнтацію навчально-виховного процесу на розвиток здібностей і талантів кожної дитини, формування її особистісних характеристик. В основі особистісно орієнтованого навчання

лежить гуманізація і дитиноцентризм. Мета особистісно орієнтованої освіти полягає не у формуванні особистості із задалегідь визначеними властивостями, а створенні сприятливих умов для виявлення і розвитку потенціалу кожного школяра [19].

Компетентнісний підхід визначає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових життєвих компетентностей особистості, підсилює практичну зорієнтованість освіти, акцентує увагу на результатах навчання [19].

Інтерактивне навчання ґрунтується на принципах активності, відкритого зворотного зв'язку, експериментування, довіри у спілкуванні, рівності позицій.

Принцип активності передбачає, що для досягнення поставлених цілей кожен учень має брати активну участь у процесі засвоєння навчального матеріалу та активно взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу.

Принцип відкритого зворотного зв'язку реалізується через забезпечення можливості учасникам групи висловлювати свої думки, ідеї чи заперечення щодо поставлених завдань. Завдяки активному використанню зворотного зв'язку учні дізнаються, як інші учасники навчального процесу сприймають їхню манеру спілкування, стиль мислення, особливості поведінки.

Принцип експериментування передбачає забезпечення активного пошуку учнями нових ідей і шляхів вирішення поставлених завдань. Важливість цього принципу полягає в тому, що в процесі його реалізації учні отримують зразок стратегії поведінки в реальному житті і поштовх до розвитку творчості й ініціативи особистості.

Принцип довіри у спілкуванні спрямований на організацію групового простору в ході проведення занять, який передбачає розташування учня й учителя по колу обличчям один до одного. У такий спосіб змінюється стереотипна установка й уявлення про те, як мають проходити й організовуватись заняття і яка роль у них відводиться вчителю.

Принцип рівності позицій виявляється в тому, що педагог не нав'язує учням своєї думки, а діє разом та нарівні з ними. Водночас, кожен учень має

змогу побувати в ролі лідера, організатора [12].

Інтерактивне навчання передбачає:

- створення умов, за яких учень матиме можливість відчувати успішність своїх дій, відкрито і вільно спілкуватися з однокласниками;
- засвоєння знань не в готовому вигляді, а забезпечення можливостей для дослідницької діяльності, пошуку і відкриття нового;
- залучення учнів до активної пізнавальної діяльності;
- організацію процесу активного засвоєння знань і вмінь з використанням інтерактивних прийомів;
- здійснення навчання у процесі практичних дій, спрямованих на вирішення життєвих проблем;
- формування самостійності та індивідуальності;
- спонукання учнів до висловлення власної думки, самостійного вирішення проблеми, рефлексії;
- залучення дітей до конструювання нового;
- формування в учнів критичного та аналітичного мислення [12].

Інтерактивні методи навчання залучають кожного учня до процесу засвоєння навчального матеріалу, сприяють підвищенню пізнавальної мотивації, розвитку навичок успішної комунікації (уміння слухати один одного, налагоджувати діалог, задавати запитання для розуміння), розвивати самостійну навчальну діяльність, Розвивати лідерські якості, вміння працювати в команді та всередині команди, брати відповідальність за спільну та власну діяльність після досягнення результату.

Застосування інтерактивних технологій формує в учнів уміння:

- аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, що забезпечує усвідомленість засвоєння знань;
- формувати власну думку, правильно її висловлювати, доводити власну позицію, аргументувати її й дискутувати;
- слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, знаходити правильні

рішення;

- будувати конструктивні взаємини в групі, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути діалогу та консенсусу;
- виконувати творчі роботи, проекти [12].

Найбільш відомі форми інтерактивного навчання в початковій школі: рольові ігри, проекти, ігри, змагання та ін. Крім того, інтерактивні технології навчання широко використовуються в традиційних формах навчальної діяльності – парах, малих групах, мозковому штурмі, мікрофонах, незакінчених реченнях тощо.

Використання інтерактивних технологій у початковій школі потребує спеціальної підготовки вчителів. По-перше, вчителі повинні розуміти сутність і умови використання кожного інтерактивного методу, вміти вибрати метод, який найбільше підходить для досягнення конкретних цілей, і правильно його організувати.

Розглянемо сутність і правила найпоширеніших інтерактивних прийомів, що застосовуються в практиці початкової школи, наведемо приклади їх застосування у навчанні української мови молодших школярів.

«Мікрофон». Цей прийом дає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання, або висловлюючи свою думку чи позицію [10]. Для його організації необхідно:

- 1) поставити запитання всьому класові;
- 2) узяти якийсь предмет (ручку, олівець), що слугуватиме умовним мікрофоном, у який учні, передаючи один одному, по черзі будуть висловлювати свої думки;
- 3) говорити має право тільки той, у кого мікрофон;
- 4) ніхто не має права перебивати того, хто говорить;
- 5) відповіді учнів мають бути чіткими й лаконічними;
- 6) ніхто не коментує висловлені думки.

Найефективніше використовувати прийом «Мікрофон» під час актуалізації опорних знань, перевірки домашнього завдання, підсумку уроку,

рефлексії.

Наприклад, у 2 класі на уроці української мови під час актуалізації знань про речення учні по черзі називають в іграшковий мікрофон з яких частин складається будова слова, називають їх порядок, говорять як позначають на письмі.

«Незакінчене речення». Цей прийом спрямований на формування в учнів уміння чітко і правильно формулювати власну думку, відпрацьовувати вміння говорити коротко, по суті і переконливо [10]. Можна використовувати з «Мікрофоном». Організація роботи за цим прийомом передбачає:

- 1) визначення теми, з якої учні будуть висловлюватися;
- 2) формулювання незакінченого речення, яке діти по черзі мають продовжувати;
- 3) кожний учасник обговорення розпочинає своє повідомлення із запропонованого початку.

Наприклад: «Перший осінній місяць...»;

«В нашому класі вчиться...»;

«Вдома я навчився...»;

«Моя робота має..., тому що...».

«Мозковий штурм». Цей прийом використовується для широкого обговорення певної проблеми. Під час «Мозкового штурму» всі учні розмірковують над однією проблемою і мають змогу висловити свою думку. Мета цього прийому — зібрати за обмежений проміжок часу якомога більше ідей і пропозицій від усіх учнів щодо вирішення поставленої проблеми [10].

Організація «Мозкового штурму» передбачає:

- чітке формулювання проблеми і запис його на дошці;
- забезпечення можливості всім учням висловити свої ідеї, коментарі, навести фрази чи слова, пов'язані з цією проблемою;
- записування вчителем на дошці чи на аркуші паперу всіх пропозицій та ідей, навіть неймовірних, без зауважень і коментарів;
- заохочення до розширення і доповнення ідей, висловлених іншими;

– здійснення на завершальному етапі обговорення й оцінювання запропонованих ідей.

Наприклад. Проблема: «Як ви розумієте вислів «Слово не горобець, вилетить не спіймаєш»?»

«Кубування». Цей прийом використовується на етапі повторення, узагальнення та перевірки знань [10]. Для його організації необхідно:

- 1) виготовити кубик з коробки довжиною ребра 20-25 сантиметрів;
- 2) написати на кожній грані кубика по одній вказівці;
- 3) запропонувати учням викласти на папері або в усній формі думки на задану тему.

Наприклад, на підсумковому уроці української мови з теми «Прикметник» у 4 класі учням демонструються по черзі грані куба з такими написами: частина мови, питання, рід, число, відмінок, член речення, значення в мовленні. Учні висловлюють свої думки з приводу того, що їм відомо про кожен граматичну категорію прикметника, напису на гранях. У такий спосіб підсумовується вивчений матеріал з розділу «Прикметник» [12].

«Діаграма Венна». Цей прийом використовується з метою формування в учнів умінь визначати спільні і відмінні ознаки чи властивості об'єктів [10]. Для його організації необхідно:

- 1) об'єднати учнів у пари;
- 2) запропонувати завдання – проаналізувати подану інформацію і заповнити діаграму Венна (побудувати два кола, накладаючи частково одне на одне й утворюючи спільну частину);
- 3) у спільній частині учні записують спільні ознаки для обох елементів;
- 4) у відмінних частинах кіл діти записують відмінні ознаки елементів.

Наприклад, спільним для прислів'я і приказок є...

«Асоціативний куц». Цей прийом спрямований на розвиток логічного мислення, уяви, збагачення словникового запасу школярів [10]. Його організація передбачає виконання таких послідовних дій:

- 1) написати слово чи фразу на дошці, аркуші паперу або в зошиті;

2) запропонувати учням назвати слова чи словосполучення, що спадають їм на думку з цієї теми;

3) записати всі запропоновані учнями слова і словосполучення навколо центрального слова;

4) після запису всіх запропонованих слів колективно пояснити зв'язки між поняттями, де це можливо.

Наприклад, на уроці розвитку зв'язного мовлення, присвяченому написанню твору про весну, учням пропонується підібрати слова, пов'язані зі словом «весна». У результаті утворюється асоціативний куц.

«Інтерв'ю». Цей прийом використовують з метою формування діалогічного мовлення. У процесі інтерв'ю учні вчаться звертатися до співрозмовника, уважно його слухати, ставити запитання і давати на них відповіді [10]. Організація «Інтерв'ю» передбачає:

- 1) об'єднання учнів у пари;
- 2) розподіл ролей: кореспондент і респондент;
- 3) підготовка й озвучування кореспондентом запитань до респондента на задану тему;
- 4) відповіді респондента на поставлені запитання;
- 5) обмін ролями учасників інтерв'ю.

Наприклад: «Візьми інтерв'ю в однокласника. Дізнайся хто його найкращий друг і чому.»

«Крісло автора». Цей прийом дає можливість кожному учневі записати свої думки на певну тему, не дотримуючись правил правопису. А потім прочитати всьому класу свій твір-мініатюру у «кріслі автора», виставленому посеред класу. Головним у творі є вільний потік думок. Під час використання цього прийому учні мають бути впевнені у своєму праві вільно висловлювати власні думки та шанобливому ставленні присутніх до того, що вони озвучують [10].

«Сенкан». Цей прийом передбачає написання вірша в п'ять рядків, у якому лаконічно описано інформацію і факти на певну тему [10]. Для організації цього

прийому потрібно:

- 1) повідомити учням тему вірша;
- 2) ознайомити дітей з опорною схемою:
 - тема (іменник);
 - опис (2 прикметники);
 - дія (3 дієслова);
 - ставлення (речення з 4-х слів, що висловлює ставлення до теми);
 - перефразування сутності (синонімічне твердження до першого слова);
- 3) запропонувати учням дібрати слова і фрази за схемою;
- 4) спробувати написати вірш із дібраних слів і фраз.

Наприклад: Зима.

Холодна, сніжна.

Замітає, морозить, розвеселяє.

Дарує веселі новорічні свята.

Королева.

В умовах компетентнісно орієнтованого навчання змінюються вимоги до традиційних організаційних форм навчання, зокрема, уроку. Сучасний урок має бути інтерактивним, тобто передбачати постійну активну взаємодію всіх учасників навчального процесу, «колективне, групове навчання у співпраці, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють» [10]. У структурі інтерактивного уроку виділяють такі етапи:

- мотивація;
- оголошення теми та очікуваних результатів навчання;
- надання необхідної інформації;
- інтерактивна вправа;
- рефлексія, оцінювання результатів уроку.

Мета першого етапу полягає в зосередженні уваги учнів на проблемі та

пробудженні інтересу до неї. Суб'єкт навчання має бути налаштований на процес пізнання нового і зацікавлений у ньому. З цією метою можна використовувати прийоми, які створюють проблемну ситуацію, викликають у дітей здивування, зацікавлення, бажання вирішити проблему, дізнатися більше про те чи інше явище, предмет або об'єкт [12].

На другому етапі інтерактивного уроку повідомляється тема заняття й очікувані результати навчання. Їх доречно записати на дошці й озвучити, щоб учні добре розуміли зміст своєї діяльності (що вони робитимуть) і результати навчання, до яких вони мають прагнути (чого мають досягти). Формулювання теми та очікуваних результатів мають бути лаконічними, чіткими, доступними і зрозумілими для учнів.

Метою третього етапу є надання учням інформації, необхідної для виконання практичних завдань, актуалізація знань з відповідної теми [12].

Центральною частиною інтерактивного уроку є інтерактивна вправа, мета якої полягає в практичному засвоєнні навчального матеріалу, досягненні поставлених цілей уроку. Організація роботи на цьому етапі здійснюється в такій послідовності:

- 1) інструкція вчителі щодо мети вправи, правил виконання, послідовності дій, кількості часу на виконання;
- 2) об'єднання учнів у пари чи групи, розподіл ролей чи обов'язків;
- 3) виконання вправи під керівництвом чи з допомогою вчителя або самостійно;
- 4) презентація виконаної роботи;
- 5) обговорення отриманих результатів з метою їх усвідомлення [12].

На останньому етапі інтерактивного уроку здійснюється підсумок і рефлексія навчальної діяльності. Метою цього етапу є зіставлення досягнутого з цілями, поставленими на початку уроку, залучення дітей до рефлексивного аналізу власної діяльності, у процесі якого необхідно з'ясувати: що вивчали на уроці, які знання отримали, для чого вони потрібні, коли і як їх треба застосовувати (навести приклади), які труднощі виникали під час уроку, чи

вдалося їх подолати, яким чином, що для учнів залишилось незрозумілим, над чим ще треба працювати, як кожний учень оцінює свою роботу на уроці.

2.3. Компетентнісно-орієнтовані завдання в системі початкового курсу української мови

Використовуючи у початковій школі компетентнісний підхід на уроках української мови формуємо в дітей готовність і здатність під час навчання застосовувати набуті навички, знання, уміння, способи діяльності, різноманітний досвід власних життєвих ситуацій. Суттєвим засобом для успішного здійснення завдання в навчальний процес включаємо компетентнісно орієнтовані завдання.

Здійснюючи наукове дослідження було розроблено та провівши експерименти розглянуто практично систему компетентнісно орієнтованих завдань які формують і перевіряють предметні компетентності з української мови в 2-4 класах.

При створенні компетентнісно орієнтованого завдання передуює визначення сутності та структури, важливо врахувати особливості конструювання і застосування.

Встановлено, що компетентнісно орієнтоване завдання - це спеціально створена дидактична конструкція, яка використовується з метою формування або перевірки предметних і ключових компетентностей [12].

Особливістю завдань є спрямованість не на те щоб відтворювати інформацію, а організувати самостійну пошукову та творчу діяльність учнів задля вирішення певних життєвих проблем. Виходячи з цього можемо сказати, що за умов компетентнісно орієнтованого навчання важливо не об'єм засвоєного матеріалу, а можливість учнів шукати інформацію самостійно вибираючи способи дії за певних обставин щоб застосовувати необхідні знання, уміння й навички для того щоб розв'язати поставленні навчальні завдання. Підсумовуючи можемо сказати, що компетентнісно орієнтовані завдання базуються на знаннях

і вміннях, що передбачається застосуванням їх під час практичної діяльності залучаючись до активних дій.

Компетентнісно орієнтовані завдання призначені для «занурення» учнів у життєві ситуації і спонукає їх вирішувати конкретні проблеми.

Компетентнісно орієнтовані завдання мають такі характерні ознаки:

- а) моделюють певну життєву ситуацію;
- б) побудовані на актуальну для учнів тему;
- в) викликають інтерес у школярів;
- г) мають специфічну структуру;
- д) передбачають практичне застосування засвоєних знань, умінь і навичок [12].

У структурі компетентнісно орієнтованого завдання вирізняють такі компоненти:

- стимул (занурює учня в певну ситуацію і мотивує на виконання завдання);
- задане формулювання (вказує на спосіб діяльності, тобто, що саме має робити учень для виконання завдання);
- джерело інформації (необхідний дидактичний матеріал);
- бланк для виконання завдання (пропонується у випадках, коли передбачена структурована відповідь – заповнення таблиці, схеми тощо);
- інструмент перевірки (критерії оцінювання виконаного завдання) [12].

Конструювання компетентнісно орієнтованих завдань передбачає здійснення таких послідовних етапів:

- 1) визначення мети завдання;
- 2) обґрунтування мотивації його виконання;
- 3) формулювання сутності завдання;
- 4) добір дидактичного матеріалу, необхідного для виконання завдання;
- 5) передбачення очікуваного результату;
- 6) визначення підходу до оцінювання.

Використовуючи компетентнісно орієнтовані завдання можна з метою

сформувати предметні компетентності (призначені для застосування певних мовних знань в правописі та мовленні умінь нестандартно діяти в ситуаціях) так і для перевірки сформованості. В залежності від поставленої мети буде відрізнятися рівень самостійності під час виконання завдань. Здебільшого використовуючи завдання з метою формувати компетентності можлива допомога вчителя. Перевіряючи результати компетентнісно орієнтованого навчання важливе самостійне виконання завдань.

Стилий виклад мотивації перед формулюванням завдання дуже важливий. Має міститися лише та інформація, яка може зацікавити учнів та спонукати виконувати завдання або аргументувати доцільність його виконання. Наприклад:

1. Допоможи бібліотекареві поставити книжки на стелажах.
2. Позмагайся з сусідом по парті.
3. Знайко набирає команду розумників. Щоб потрапити до неї, треба подати інформацію про себе.
4. У бабусі пропала кішка. Допоможи її знайти.
5. Запроси друзів на свій День народження.

Формулюючи завдання пояснення повинно бути лаконічним, містити лише інформацію про те, що має зробити школяр. Двозначність в формулюванні недопустима. Будувати завдання слід не складними синтаксичними конструкціями, без переобтяження складнопідрядними реченнями, зворотами, складними словами. Грамотне формулювання завдань має вирізнятися простотою, стислістю та зрозумілістю. Для прикладу, після наведеної вище мотивації можливе формулювання завдань такого змісту:

1. Запиши прізвища авторів книжок в алфавітному порядку.
2. Хто швидше напише 10 слів з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені.
3. Запиши своє прізвище, ім'я та місце проживання.
4. Напиши оголошення про пропажу кішки.
5. Напиши запрошення друзям.

Передбачається застосування тих чи знань, умінь, навичок, способів дії та

певного досвіду для завдань компетентнісно орієнтованих. При складанні таких завдань варто чітко визначати навчальні ресурси учнів які вони мають використати. Наприклад, у наведених вище завданнях передбачено:

- знання й застосування алфавіту (учень має записати прізвища авторів книг в алфавітному порядку);
- знання правила про правопис слів з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені та володіння вміннями розпізнавати слова з такою орфограмою, застосовувати правило перевірки цієї орфограми - добирати перевірні слова або перевіряти правопис цих слів за словником;
- застосування правила вживання великої букви під час написання власних назв;
- вміння писати оголошення;
- вміння писати запрошення.

Окремі компетентнісно орієнтовані завдання містять дидактичний матеріал, необхідний для виконання завдання. Наприклад, у першому з поданих вище завдань — це прізвища авторів книжок, які потрібно поставити на стелажі в бібліотеці. У четвертому – малюнок кішки, яка загубилася, адже в оголошенні необхідно подати її опис. П'яте завдання передбачає знання інформації про день народження та час і місце його святкування, а також імена друзів, яким призначається запрошення [12].

Головною вимогою для пропонованого дидактичного матеріалу для завдань є необхідність його в достатній кількості, щоб виконати завдання.

Для компетентнісно орієнтованих завдань важливо моделювати певні життєві ситуації в яких можуть бути чи перебували раніше молодші школярі. Сюжетні малюнки слугують для кращого «занурення» в відповідну тематику. При їх доборі важливо подбати про те, щоб реалістичність була максимальною та відображати знайомі сюжети для дітей початкової школи викликаючи у них зацікавленість.

При підготовці компетентнісно орієнтованого завдання варто передбачити очікувані результати визначивши якою повинна бути відповідь. Вона стане

орієнтиром при оцінці робіт учнів. Очікування слід співставляти з вимогами навчальної програми з української мови до навчальних досягнень учнів на завершення вивчення тієї чи іншої мовної теми або розділу.

Визначивши підхід оцінювання варто врахувати етап навчального процесу на якому використовуємо завдання та які функції виконуються. Коли здебільшого використовуємо діагностувальну та коригувальну функцію в компетентнісно орієнтованих завданнях під час формування предметної компетентності слід надавати перевагу вербальному оцінюванню. Виражаємо його у формі словесних коментарів того, що учень зробив правильно, в чому робив помилки, що не врахував та на що варто звернути увагу наступного разу тощо. Підсумковий контроль виконаних завдань виражаємо в балах вже на фінальному етапі.

Алгоритм конструювання компетентнісно орієнтованого завдання продемонструємо на конкретному прикладі:

- 1) мета завдання - перевірити вміння писати запрошення;
- 2) мотивація – Незабаром у нашому класі буде свято «Подорож у світ казок». Кого тобі хотілося б запросити на нього?;
- 3) формулювання завдання – Напиши йому (їй) запрошення.;
- 4) дидактичний матеріал - листівка для запрошення, інформація про свято (відбудеться в актовій залі нашої школи 25 листопада о 12 годині);
- 5) очікуваний результат – у запрошенні має бути зазначено ім'я запрошеної людини, назва свята, місце, дата і час його проведення, хто запрошує;
- 6) оцінювання завдання – за правильне написання імені запрошеного у формі звертання – 2 бали, назви свята – 2 бали, місця його проведення – 1 бал, дати свята – 1 бал, зазначення часу початку свята – 1 бал, свого імені в кінці запрошення – 1 бал, за написання тексту запрошення без –12 балів.

Учителю необхідно не тільки знати призначення компетентнісно орієнтованих завдань і вміти їх конструювати, а й володіти майстерністю їх застосування [12].

Беремо до уваги, що в молодшій школі варто формувати уміння виконувати завдання такого типу. Саме тому в процесі застосування компетентнісно орієнтованих завдань варто розпочати з підготовки до роботи, що передбачає структурний аналіз завдань та ознайомлення з інструкцією його виконання. Виконання завдання буде наступним етапом роботи учнів, який виконується під час колективного опрацювання завдання під керівництвом вчителя. По завершенню підготовчого етапу роботи варто запропонувати дітям компетентнісно орієнтовані завдання для самостійного виконання.

Підводячи підсумок описаного можна зазначити, що компетентнісно орієнтовані завдання можуть бути використані задля мети сформувати предметні компетентності, а ще для перевірки їх сформованості. Доцільно запропонувати учням, після опанування мовних знань та правописних мовленнєвих умінь, спробувати застосувати їх на практиці в нестандартних умовах.

ВИСНОВКИ

Систематизація й узагальнення результатів теоретичного дослідження процесу формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови дозволили зробити такі висновки.

1. На основі аналізу літературних джерел встановлено, основна мета початкового курсу української мови полягає у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів, яка передбачає вільне володіння мовою і всіма видами мовленнєвої діяльності у процесі пізнання і комунікації.

Розкрито сутність понять «комунікація», «комунікативні уміння», «комунікативна компетентність». Визначено, що комунікативна компетентність виявляється не тільки в умінні правильно зрозуміти почуту чи прочитану інформацію, висловити свою думку, але й у здатності оцінити ситуацію спілкування, успішно використовувати мовні засоби заради успіху в спільній діяльності, для досягнення взаєморозуміння.

2. Розглянуто психолого-педагогічні особливості формування комунікативної компетентності молодших школярів. Встановлено, що залучення учнів до невимушеного спілкування в процесі навчальної діяльності можливе тоді, коли школярам пропонуються цікаві й актуальні для них питання, в класі панує атмосфера доброзичливості, здійснюється заохочення до висловлення власних думок, формується уміння зацікавлено слухати інших, дотримуються норми демократичного стилю спілкування.

3. Проаналізовано можливості використання інтерактивних форм та методів навчання для формування комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі навчання української мови. Визначено, що одним із важливих результатів компетентісно орієнтованого навчання української мови є здатність у письмовій формі взаємодіяти з іншими людьми, висловлювати свої враження від побаченого, почутого, прочитаного, пережитого, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності. Формування цього складника

комунікативної компетентності можливе за умови систематичного використання цікавих для дітей мовленнєво-творчих завдань, проектів, заохочення школярів до їх виконання.

Встановлено, що належне місце у процесі навчання української мови має займати робота з медіапродуктами, яка полягає в аналізі, інтерпретації, оцінюванні та формуванні критичного ставлення до медіатекстів. Компетентнісний підхід до засвоєння початкових лінгвістичних знань передбачає орієнтацію навчального процесу не тільки на аналіз мовних одиниць і явищ, а й на формування умінь застосовувати їх у мовленнєвій практиці. Лише за умови переважання практичного застосування лінгвістичних знань можливе повноцінне формування комунікативної компетентності молодших школярів.

4. Запропоновано методику впровадження компетентнісно орієнтованих завдань в систему початкового курсу української мови з метою формування комунікативної компетентності молодших школярів. Для реалізації змісту компетентнісно орієнтованого навчання української мови необхідним є використання в освітньому процесі інтерактивних методів, прийомів та організаційних форм. Застосування парних і групових форм навчання має значний вплив на формування умінь застосовувати мовні знання і мовленнєві вміння з комунікативною метою.

Доведено, що важлива роль у процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів належить використанню компетентнісно орієнтованих завдань, які передбачають застосування мовних знань і мовленнєвих умінь у навчальних і життєвих ситуаціях

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2010. № 8. С. 46-50.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Київ : К.І.С., 2004. С. 45-50.
3. Бібік Н. М., Вашуленко М. С., Мартиненко В. О. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія. Київ : Пед. думка, 2014. 346 с.
4. Богуш А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. Одеса : ПНЦ України, 2003. 492 с.
5. Боднар С. Термінологічний аналіз понять “компетенція” і “компетентність” у педагогіці: сутність та структура. *Освіта управління*. 2007. Т. 10. №2. С. 93-99.
6. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови. *Учитель початкової школи*. 2019. № 9. С. 3-6.
7. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. № 1. С. 16-20.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і головний редактор В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Вторнікова Ю. С. Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності* : збірник наукових праць. Полтава, 2011. С. 88-94.
10. Гаврилук О. Диференціація як одна з форм інтерактивного навчання. *Початкова освіта*. 2015. № 22. С. 4-10.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп.й випр.. Львів : Вид-во «Волинські Обереги», 2011. 366 с.
12. Демченко О. П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія. Київ : Видавничий дім «Слово». 2014.

416 с.

13. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
14. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 180 с.
15. Зовнішня історія української мови. *Журнал «Молода Україна»*. URL: <http://pravopys.vlada.kiev.ua/>
16. Клепко С. Різні структури ключових компетенцій. *Управління освітою*. 2005. № 12. С. 2-3.
17. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : “К.І.С”, 2004. 112 с.
18. Концептуальні засади реформування середньої освіти / упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. ; за заг. ред. Грищенко М.. Львів, 2016. 40 с.
29. Лазаренко Н. І. Культура мовлення як невід’ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство). 2016. Вип. 23. С. 36 – 42.
22. Максимович О. Моделювання розвитку успішної особистості школяра. *Початкова школа*. 2015. № 2. С. 4-11.
21. Марущак О. М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: методичні рекомендації. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 134 с.
22. Міненко Л. М., Залібовська-Ільницька З. В., Шимченко О. А. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках з рідної мови. *Творча особистість учителя як передумова інноваційних процесів у початковій школі*. Житомир, 2004. № 47 .С. 144-149.
23. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.

24. Новак М. Теоретичні основи формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2014. № 2. С. 56-58.
25. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Освіта в контексті стратегічних завдань розвитку України. *Директор школи України*. 2005. № 5. С. 13-41.
26. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 32-37.
27. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології : наук.-метод. посібн. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
28. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 16-25.
29. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Київ. КОНВІ ПРІНТ. 2020. 88 с.
30. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : монографія / за ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.
31. Психологічний словник / за ред.. В. І. Войтка. Київ : Вища школа, 1982. 214 с.
32. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посіб. / Н. В. Лук'янчук, Н. А. Климова, О. А. Ковальова, Ю. Ю. Савченко та ін.; за заг. ред. Н. В. Лук'янчук і Н. А. Климової. / Ін-т обдарованої дитини. Київ : НАПН України, 2014. 132 с.
33. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручн. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
34. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти. *Наука і освіта*. Серія : Педагогіка. 2011. №9. С. 8-11.
35. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи:

ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. С. 4-21.

36. Сікорський П. До проблеми формулювання понять «компетентність» і «компетенція». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 6. С. 40-49.

37. Стребна О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Харків : ВГ «Основа», 2005. 316 с.

38. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. Київ : Світоч, 2019. 336 с.

39. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 80 с.